

S. AHELIK

Kes saia
kodaalikus
Eestis
nensioni

A-23587 III

S. AHELIK

KES. SAID
KODANLIKUS
EESTIS
PENSIONI

EESTI RIIKLIK KIRJASTUS
TALLINN 1961

SISUKORD

Sissejuhatus		3
I. Pensioniseadustest kodanlikus Eestis sõjajärgse revolutsioonilise kriisi ja kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni perioodil (aastail 1920—1929)		6
II. Pensionäride olukorra halvenemine majanduskriisi ja fašistliku diktatuuri aastail. Fašistliku valitsuse demagoogiline sotsiaalpoliitika (aastail 1929—1940)		16
III. Eesti töötava rahva võitlusest riiklike pensionide sisseseadmise eest		36

Ахелик Сальме Александровна
 КТО ПОЛУЧАЛ ПЕНСИЮ В БУРЖУАЗНОЙ ЭСТОНИИ
 На эстонском языке
 Эстонское Государственное Издательство
 Таллин, Пярнуское шоссе, 10

Toimetaja E. Sõrmus
 Kunstiline toimetaja I. Torn
 Tehniline toimetaja K. Einberg
 Korrektorid A. Kiho ja L. Rosin

Ladumisele antud 9. XII 1960. Trükkimisele antud 23. I 1961. Paber 54×84, 1/16. Trükipoognaid 3. Formaadile 60×90 kohaldatud trükipoognaid 2,52. Arvutuspoognaid 2,87. Trükiarv 3000. MB-01109. Tell. nr. 8606.

Trükikoda «Kommunist», Tallinn, Pikk tn. 2

Hind 8 kop.

SISSEJUHATUS

Suur Sotsialistlik Oktoobrirevolutsioon oli pöördelise tähtsusega sündmuseks eesti rahva ajaloos. Oktoobrirevolutsiooni võidu tulemusena toimus murrang ka eesti töörahva majanduslikus olukorras, sealhulgas sotsiaalkindlustuse alal. Juba Oktoobrirevolutsiooni viiendal päeval — 30. oktoobril (12. novembril) 1917 andis Nõukogude valitsus välja deklaratsiooni sotsiaalkindlustuse kohta. See valitsuse teadaanne avaldati ka «Eesti Teatajas»¹. Deklaratsioonis märgiti, et Nõukogude valitsus asub otsekohe dekreetide väljaandmisele, millega kindlustatakse kõik töölised vanaduse, haiguse, tööpuuduse jne. korral ettevõtjate kulul. Vastuvõetud deklaratsiooni alusel asutigi Eestis ümber korraldama sotsiaalkindlustust.

Välismaiste imperialistide abiga läks aga Eesti kodanlusel korda maha suruda nõukogude võim Eestis ja panna kehtima kodanlik-natsionalistlik diktatuur. Eesti eraldati vägivaldselt oma senisest majanduslikust keskkonnast — Nõukogude Venemaast ja muudeti nii majanduslikult kui ka poliitiliselt sõltuvaks Lääne-Euroopa imperialistlikest suurriikidest. Eesti eraldamine Nõukogude Venemaast aetas Eesti majanduse raskesse olukorda, põhjustas eelkõige rasketööstuse laostumise ning töörahva majandusliku olukorra üldise halvenemise.

Kodanlus, haaranud võimu enda kätte, asus kohe likvideerima nõukogude võimu saavutusi. Nõukogude võimu poolt töörahva huvides vastu võetud seadused tühistati ja üldise riikliku sotsiaalkindlustuse asemel jagati eesti töörahvale paarikümne aasta jooksul peamiselt lubadusi.

¹ «Eesti Teataja» nr. 13, 7. XII (20. XII) 1917.

Kodanliku Eesti pensioniseadusandlust võib tinglikult jagada kahte põhietappi: 1) pensioniseaduste kehtestamine (aastad 1920—1929) ja 2) kehtestatud pensioniseaduste kärpimine ning pensionäride olukorra halvenemine (aastad 1929—1940).

Käesolevas brošüüris on püütud anda põgusat ülevaadet kodanlikus Eestis kehtinud vanaduspensioniseadustest, nende rakendamisest ja seoses sellega on vaadeldud ka Eesti töölisklassi võitlust riiklike pensionide sisseseadmise eest.

Antud küsimuse uurimine aitab meil paremini mõista nõukogude pensioniseadusandluse suurt üleolekut ja printipiaalset erinevust kodanlikust pensioniseadusandlusest.

Kuni käesoleva ajani on nõukogude autorid kodanliku Eesti aegseid pensioniküsimusi trükisõnas veel vähe valgustanud. Seda küsimust on üsna lühidalt puudutanud peamiselt kaks autorit — H. Allik² ja A. Raadik³.

Ka kodanliku Eesti trükisõnas ei ilmunud pensioniküsimuse kohta midagi märkimisväärset. 1934. aastal ilmus küll A. Gustavsoni sulest brošüür «Vanaduse-, invaliidsuse- ja järelejäänute kindlustus», kuid autori peamiseks uurimisobjektiks olid pensionilise kindlustamise küsimused teistes maades. Muu hulgas A. Gustavson oli siiski sunnitud tunnistama, et Eesti oli Euroopas üks väheseid riike, kus vanaduse-, invaliidsuse- ja järelejäänute kindlustus «... suuremas või vähemas ulatuses on viimata ellu»⁴.

Mõned kodanluse apoloogeetid leidsid koguni, et riigi ülesandeks ei olegi kõigi puudustkannatajate abistamine. Nii märgib G. Laurentius oma töös «Riigi elu põhijooned», et «põhimõtteliselt peab tähendama, et igasuguste abiandmistega riik väga ettevaatlikult peab talitama. Iga abi võtab abisaajal osa hoolet ära...»⁵. Laurentiuse arvates tuli aga erilist hoolet kanda Nõukogude-vastases interventsioonis vigastada saanute ja politseinike kui kodanliku korra kaitsjate eest.

Isegi emigrantlikud sulemehed on sunnitud tunnistama,

² Henrik Allik, Võrdlusi tööstustöölise elatustasemest Eestis, Tallinn, 1957, lk. 27—28.

³ A. Raadik, Kuidas Eesti kodanlus «hoolitses» töötajate sotsiaalse kindlustatuse eest, «Abiks agitaatorile» 1956, nr. 15, lk. 44—45.

⁴ A. Gustavson, Vanaduse-, invaliidsuse- ja järelejäänute kindlustus, 1934, lk. 20.

⁵ G. Laurentius, Riigi elu põhijooned, Rakvere, lk. 124.

et kuigi kodanlikus Eestis pensioniseadused kehtisid riigiteenijate, nn. riigitöölise ja sõjaväelaste kohta, olid ülejäänud töötajate kategooriad (erasektor) pensionidega kindlustamata.⁶

Brošüüri koostamisel lähtus autor marksistlik-leninliku metodoloogia alustest ja Kominterni ning Nõukogude Liidu Kommunistliku Partei kongresside, konverentside ja pleenumite otsustest.

Tähtsaks allikaks brošüüri koostamisel olid nii EKP Keskkomitee illegaalsed väljaanded (eelkõige EKP häälekanaja «Kommunist» ja tema lendlehed) kui ka legaalne töölissajakirjandus («Tallinna Tööline» jt.).

Algallikatena on töö koostamiseks kasutatud Eesti NSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riiklikus Keskarhiivis säilitatavaid kodanliku Eesti riiklike ja teiste asutuste (Töö-Hoolekandeministeerium, Sotsiaalministeerium, Majandusministeerium, Haridusministeerium, Eestimaa Töölisühingute Keskliit, 3. Jaoskonna Tööinspektor, 5. Jaoskonna Tööinspektor jne.) fonde ning Eesti NSV Sotsiaalkindlustuse Ministeeriumi arhiivi dokumente.

Töös on kasutatud ka perioodiliselt ilmunud statistikat («Eesti Statistika»), statistilisi kogumikke («Eesti arvudes 1920—1935» jt.), kodanlikku perioodikat («Riigi Teataja», «Õigus», «Päevaleht» jt.) ning Asutava Kogu ja Riigikogu trükitud protokolle, kusjuures nende kasutamisse on suhtunud vajaliku kriitikaga.

Autor avaldab siirast tänu Tartu Riikliku Ülikooli riigi ja õiguse ajaloo kateedri juhatajale professor P. Vihaemale, Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu töötajale P. Margnale ning Eesti NSV Teaduste Akadeemia Ajaloo Instituudi töötajatele — ajalooteaduste kandidaatidele H. Saarniidule, V. Leedele, A. Pässile, O. Elangole jt., kes tegid väärtuslikke kriitilisi märkusi, mis on töö lõplikul viimistlemisel arvesse võetud.

⁶ E. N e r e p, Töö riigi kaitse all, «Eesti riik ja rahvas II Maailmasõjas», Stockholm, 1954, lk. 66.

I. PENSIONISEADUSTEST KODANLIKUS EESTIS SÕJA-
JÄRGSE REVOLUTSIOONILISE KRIISI JA KAPITALISMI
AJUTISE, EBAKINDLA STABILISATSIOONI PERIOODIL
(AASTAIL 1920—1929)

Kodanlik diktatuur kinnitati Eestis seadusandlikult Asutava Kogu poolt 15. juunil 1920. aastal vastuvõetud põhiseaduses. Oma esimeses põhiseaduses deklareeris kodanlus ka terve rea demokraatlikke õigusi ja vabadusi, sest pärast Oktoobrirevolutsiooni ja kodusõda ei julgenud ta teistsugust põhiseadust vastu võtta. Põhiseaduse deklaratiivsete normide ja tegeliku elu vahel aga oli terav lahkuminek.

Põhiseaduse § 25 lubas sõnades kindlustada kõigile kodanikele inimväärilise ülalpidamise vastavate seadustega. Tegelikuses oli tagatud vaid valitsevale klassile töörahva vaba ekspluateerimine, kõrged pensionid ekspluaatorlikku korda kaitsvatele sõjaväelastele ja kõrgematele riigiametnikele. Töötava rahva esindajaist said pensioniõiguse osaliseks ainult üksikud ja sedagi visa võitluse tulemusena.

Tulnud võimule, asus kodanlik valitsus esmajoones pensionidega kindlustama oma võimu tuge — sõjaväelasi. Nii oli esimeseks vastuvõetud pensioniseaduseks «Rahvaväelaste⁷ ja nende perekondade pensioniseadus».⁸ Sellekohaselt oli riigilt pensioni saamise õigus: 1) sõjaväeteenistuse tagajärjel oma töövõime kaotanud sõjaväelastel, 2) sõjaväelase perekonna liikmeil ja tema ülalpidamisel olnud isikuil.

Seega vastuvõetud seadus kindlustas pensioniga ainult kodusõjast ja Nõukogude Venemaa vastasest sõjalisest interventsioonist kodanluse poolel osavõtnud ja oma töövõime kaotanud sõjaväelasi.

⁷ Välismaise sõjalise interventsiooni ja kodusõja aastail nimetati Eestis sõjaväelasi laiade rahvamasside petmise eesmärgil demagoogiliselt rahvaväelasteks.

⁸ «Riigi Teataja» 1920, nr. 26/27, art. 96.

Esimesest maailmasõjast osa võtnud ja tervise kaotanud invaliididele jäeti pensioni maksmine nn. rahvaväelaste pensioniseadusega lahtiseks, sest kardeti, et kui sama seaduse järgi maksta pensioni Esimese maailmasõja invaliididele, siis võivad pensionisaajate hulka kergesti libiseda ka nõukogude võimu eest võidelnud ja oma tervise kaotanud sõjamehed, mis Eesti Sotsiaaldemokraatliku Töölise Partei liidri L. Johansonini sõnade järgi aga pidi olema «... täielik absurd»⁹.

Tsaariaegsetele pensionäridele, kelledest valdava enamuse moodustasid Esimese maailmasõja ja teised sõja-invaliidid ning nende perekonnad, hakati pensioni maksma Asutava Kogu poolt 18. mail 1920 vastu võetud «Ajutise veneaegsete pensionäride toetamise seaduse»¹⁰ alusel. Seaduse järgi oli pensionäril õigus saada 250-margalist toetust kuus ainult sel juhul, kui isik oli töövõimetu ja tema perekonna igakuune sissetulek oli alla 250 marga. Toetust ei makstud tsaariaegsetele pensionäridele ka juhul, kui neil olid lapsed, sest kehtinud seaduste järgi lasus viimastel kohustus oma vanemaid ülal pidada¹¹. Asutava Kogu istungil esitatud andmete kohaselt ulatus 1920. aastal nimetatud seaduse alusel pensionisaajate arv üle 4000: neist Esimese maailmasõja ja teisi sõjainvaliide 3066, vanu kooliõpetajaid 336, raudtee- ja sadamatöölisi — 107 ja peale selle teised riigiametnikud ning teenijad¹².

250-margalise pensioni ülemmäära kehtestamine ajal, mil EKP juhtimisel Tallinna Ametiühingute Kesknõukogu, vabrikute ja tehaste töölisvanemate kesknõukogu jt. töölisorganisatsioonid nõudsid kodanlikult valitsuselt 3843-margalise kuutöötasu alammäära kehtestamist¹³, kujutas endast irvitamist töövõimete kodanike üle ja tähendas nende jätmist abitusse olukorda. Kodanlusele aga andis see võimaluse kelkimiseks, et ta hoolitseb ka Esimese maailmasõja invaliidide eest.

Riigikogu kommunistliku fraktsiooni poolt peetava võitluse tulemusena oli Riigikogu sunnitud 1923. aastal kõrgendama tsaariaegsetele pensionäridele makstavaid toe-

⁹ Asutava Kogu 3. istungjärgu protokoll nr. 99, 1920, veerg 51.

¹⁰ «Riigi Teataja» 1920, nr. 77/78, art. 212.

¹¹ «Õigus» 1934, nr. 3, lk. 144.

¹² Asutava Kogu 4. istungjärgu protokoll nr. 129, 1920, veerg 429.

¹³ H. S a a r n i i t, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920—1940), Tallinn, 1958, lk. 147.

tussummasid¹⁴. Endise 250 marga asemel hakkas nüüd pensionär saada 1000 marka kuus. Alates 1928. aasta algusest hakkas Eestis ringlema uus valuuta. Markade ja pennide asemel (1 mark = 100 penni) tulid nüüd käibele kroonid ja sendid (1 kroon = 100 senti ehk 100 endist marka).

Seaduses ettenähtud pensionisumma saamise õigus oli tegelikult ainult invaliidil, kes oli täiesti töövõimetu. Osalise töövõime kaotuse korral maksti toetust vastavalt töövõime kaotuse protsendile. Nii näiteks maksti 1928. aastal tsariaegsetele pensionäridele kuus keskmiselt toetust Narvas 4 krooni 67 senti, Rakveres 8 krooni 31 senti jne.¹⁵ Selle toetusrahaga ei saanud keegi ära elada ning invaliidide hulgas hakati seda seadust nimetama «väljasuremise seaduseks».

Veel vähem hoolis kodanlik valitsus töölistest. Nii ei võetud aastail 1920—1925 vastu ühtki seadust, mis oleks ette näinud vanadele töölistele pensioni maksmist.

Vastavate seaduste vastuvõtmisest keeldumist motiveeris kodanlik valitsus sellega, et noorel, majandust «ülesehitaval» riigil ei jätkuvat raha laialdaseks sotsiaalseadusandluseks. Nii deklareeris 1922. aastal tolleaegne töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna Riigikogus otseselt: «Vaeste eest ja puudustkannatajate seisukorda sattunud riigikodanikkude eest muretseb vabariigi valitsus nii palju, kui palju riigikassa kandejõud võimaldab...»¹⁶

Kodanlikud riigitegelased armastasid teha suuri sõnu selle kohta, et vanadele ja puudustkannatajatele antakse abi hoolekandekorras¹⁷, kuid nagu nähtub arhiivimaterjalidest, maksid mõned linnavalitsused 1922. aastal hoole-

¹⁴ «Riigi Teataja» 1923, nr. 26, art. 14.

¹⁵ Arvutus on tehtud ENSV Oktoobrirevolutsiooni ja Sotsialistliku Ülesehituse Riikliku Keskarhiivi (edaspidi lüh. ORRKA), Majandusministeeriumi fondi nr. 969, nim. 5, s.-ü. 140, leht 84 andmetel.

Fondi esmakordsel mainimisel on antud selle täielik nimetus, hiljem aga ainult vastava fondi number.

¹⁶ I Riigikogu 7. istungjärgu protokoll nr. 133, 1922, veerg 125.

¹⁷ Hoolekandeküsimusi käesolevas brošüüris lähemalt ei käsitleta. Selle kohta vt. lähemalt H. Saarniit, Kodanlik Eesti sõjajärgse revolutsioonilise kriisi aastail (1920—1924), Tallinn, 1958, lk. 127—129; Henrik Allik, Võrdlusi tööstustöölise elatusesemest Eestis, Tallinn, 1957, lk. 28—29; A. Raadik, Kuidas Eesti kodanlus «hoolitses» töötajate sotsiaalse kindlustatuse eest, «Abiks agitaatorile», 1956, nr. 15, lk. 41—44.

kandekorras töövõimetutele vaestele 10—25 marka ja mõned vallavalitsused ainult 2 marka kuus¹⁸.

Samal ajal aga kiirustas kodanlik valitsus temale meelepärase isikute kindlustamiseks pensioniseaduste kehtestamisega. Nii kehtestas kodanlik valitsus 28. septembril 1921, s. o. paar päeva enne Riigikogu järgneva istungjärgu kokkukutsumist, kodusõjas surma saanud Kuperjanovi lesele pensioni maksmise seaduse¹⁹. Seda tehti seejärel, et nn. rahvaväelaste pensioniseaduse § 36 sätte kohaselt said rahvaväelaste lesed pensioni ainult siis, kui nad olid töövõimetud või nende lapsed olid alla 10 aasta vanad; Kuperjanovi lasteta lesk aga oli töövõimeline. Eri-seadused võeti samuti vastu Jaan Poska perekonnale pensioni maksmiseks²⁰.

Vaatamata Riigikogu kommunistliku fraktsiooni aktiivsele selgitustööle ja nende poolt seadusele vastuhääletamisele võeti kodanlike parteide hääldenamusega 28. septembril 1921 veel vastu «Seadus ametkohuste täitmisel tööjõu kaotanud riigiteenijate ja surmasaanud riigiteenijate perekondadele ajutise pensioni maksmise kohta»²¹ ja «Seadus pensioni maksmise kohta isikutele, kes Eesti Vabariigi ülesehitamise tööst osa võtnud ja selle juures töövõime kaotanud, niisama ka surmasaanute perekondadele»²². Nimetatud seaduste järgi maksti pensioni «Rahvaväelaste ja nende perekondade pensioniseaduse» alusel.²³ Valitsuse seletuskirjadest vastavate seaduseelnõude kohta nähtub, et mõlemad seaduseelnõud esitati Riigikogule otsekohe pärast seda, kui üks perekond oli esitanud avalduse toetuse saamiseks.

Suured summad kulutati ka valgekaartlaste autasustamiseks. Nii võttis Riigikogu 1923. aasta algul vastu kodusõjast ja Nõukogude Venemaa vastasest interventsiost osavõtnud valgekaartlaste autasustamise seaduse²⁴, makstes nn. I ja II liigi «vabadusristi» kavaleridele autasusid kogusummas 55 miljonit marka. Sellest summast määrati

¹⁸ ORRKA, Riigikogu I—V koosseisu fond nr. 80, nim. 1, s.-ü. 804, l. 5.

¹⁹ «Riigi Teataja» 1921, nr. 86, art. 139.

²⁰ Sealsamas, 1920, nr. 219/220, art. 619; 1921, nr. 111, art. 231—232; 1925, nr. 59/60, art. 28.

²¹ Sealsamas, 1921, nr. 86, art. 141.

²² Sealsamas, art. 140.

²³ Sealsamas, 1920, nr. 26/27, art. 96.

²⁴ Sealsamas, 1923, nr. 27, art. 19.

kindral Laidonerile 3 miljonit ja kindral Sootsile 1 miljon marka.

Lisaks eespool käsitletud sõjaväelaste pensioniseadusele võeti ohvitseride kindlustamiseks pensionidega 19. detsembril 1924 vastu «Kaitseväelaste ja nende perekondade pensioniseadus»²⁵, mis kindlustas pensioni sõjaväeteenistusest lahkunud ohvitseridele ja sõjaväeametnikele ning viimaste surmâ korral nende perekondadele. Seadus andis erilisi soodustusi kodusõjast osavõtnud ohvitseridele, kuna viimastel loeti pensioniõigusliku teenistusaaja arvestamisel teenistusaeg eesliinidel, sõjategevust juhtivatel ametikohtadel jne. üks päev kolmeks päevaks ja tagalas samadel tingimustel üks päev kaheks päevaks.

Eespool toodust nähtub, et «riigikassa kandejõud» võimaldas päris ohtrasti loopida raha valgekaartlastele ja teistele kodanliku riigi teenritele, kui aga riigi- ja omavalitsusteenijate pensioni seaduse eelnõu arutamisel tõsteti üles pensionide andmise küsimus ka riigi- ja omavalitsusasutustes töötavatele töölistele, siis olid Riigikogu parempoolsete parteide esindajad kategooriliselt selle vastu.

Riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseaduse eelnõu esitati valitsuse poolt Riigikogule arutamiseks 15. juulil 1921. Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu kohaselt kuulusid pensionilisele kindlustamisele riigi- ja omavalitsusasutuste teenijad, kusjuures vastavates asutustes töötavad tööliselised olid seaduseelnõust välja jäetud.

Sotsidele oli selge, et ainuüksi terrori abil pole võimalik kodurahu säilitada. Selleks oleks pidanud mõningal määral parandama ka töörahva rasket majanduslikku olukorda. Tühiste järeleandmistega töörahvale taotlesid sotsid peatada oma mõju pidevat langust töörahva hulgas ning lõhestada töörahva ühtset kodanlusevastast revolutsioonilist võitlusrinnet. Neist kaalutlustest lähtudes tegigi sotside liider L. Johanson Riigikogu rahaasjanduse komisjonis, kuhu seaduseelnõu arutamiseks anti, ettepaneku arvata ka riigi- ja omavalitsusasutustes töötavad tööliselised pensioniseaduse alla. Seega näeme, et sotsid taotlesid pensioniga kindlustamist vaid väikesele osale töölistest, tööliklassi valdava enamiku saatus aga neid üldse ei huvitanud. Rahaasjanduse komisjonil tuligi mainitud ettepa-

²⁵ «Riigi Teataja» 1924, nr. 149, art. 105.

nek vastu võtta. Selleks sundis teda eelkõige töörahva aktiivne võitlus oma raske majandusliku olukorra parandamise eest, mida Eestimaa Kommunistlik Partei oskuslikult juhtis ja suunas nii Riigikogu kommunistliku fraktsiooni kui ka ametiühingute kaudu, kusjuures võitlust tööliste majanduslike nõudmiste eest seostati tihedalt võitlusega tööliklassi lõppeemärgi — nõukogude võimu taaskohandamise eest.

Riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseaduse eelnõu arutati kolme aasta jooksul kolmes pea- ja kahes alamkomisjonis. Pensioniseaduse vastuvõtmise venitamisega püüti luua töölistele muljet, nagu tahetaks välja töötada tõelist pensioniseadust, mis kindlustaks ka töölisi.

Riigikogus 13. mail 1924 arutusele võetud seaduseelnõu nägi ette ka riigi- ja omavalitsusasutuste tööliste pensionilist kindlustamist. Töölistele pensioni andmise küsimus tekitas istungeil suuri lahkelsid.

Põllumeestekogud olid kategooriliselt selle vastu, et töölisi hakatakse pensioniga kindlustama ühisel alusel teenistujatega. Põllumeestekogusid, kes olid II Riigikogu kõige tugevamaks poliitiliseks parteiks, toetasid aktiivselt teised kodanlikud parteid, ja töölised jäetigi hääletamise tulemusena vastuvõetud pensioniseadusest välja.

Riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseadus võeti Riigikogus kärpimistega vastu 7. oktoobril 1924.²⁶ Seaduse järgi oli pensioni ja ühekordse toetusraha saamise õigus: 1) riigiametnikel, 2) omavalitsusasutuste ja -ettevõtete ametnikel, 3) avalike koolide ja õigustega eraõppeasutuste õpetajail ja 4) eelmistes punktides loetletud isikute perekondadel.

Riigi- ja omavalitsusametnike pensioniseadus kujunes kodanlusele üheks riigiaparaadi ustava ja sõnakuuleliku kaadriga kindlustamise vahendiks. Vastavalt riigiteenistuse seaduse 42. §-le oli valitsusel õigus ametnikku vallandada, kui ta leidis, et ametniku tegevus oli riigi huvidele kahjulik²⁷. Kui töötajal õnnestuski leida uut töökohta väljaspool riigi- või omavalitsusasutust, kaotas ta õiguse pensionile. Osalist vanaduspensionit maksmist osalise tööstaaži puhul kodanlik seadus ei tunnistanud ja väljaspool riigi- ja omavalitsusasutusi töötavatele ametnikele pen-

²⁶ «Riigi Teataja» 1924, nr. 123/124, art. 69.

²⁷ Sealsamas, nr. 149, art. 97.

sioni ei makstud. Eesõigustatud olukorras riigi- ja omavalitsusasutustes teenistuskoha saamisel olid kodusõjast kodanluse poolel ja Nõukogude-vastasest interventsioonist osavõtnud valgekaartlased.

Kui Riigikogu töölised pensioniseadusest välja jättis, tekitas see nende hulgas nii suurt pahameelt, et töö- ja hoolekandeminister Chr. Kaarna oli sunnitud andma lubaduse riigi- ja omavalitsusasutustes töötavate tööliste pensionidega kindlustamise seaduse väljaandmiseks lähemal ajal. Selle lubaduse osalisele elluviimisele oldi sunnitud asuma pärast 1924. aasta 1. detsembri relvastatud ülestõusu. Valitsuse poolt esitatud seaduseelnõu läbivaatamiseks moodustati 7. jaanuaril 1925 vastav komisjon.²⁸ Komisjoni koosseisu kuulusid töö- ja hoolekande-, sõja-, raha-, kohtu- ja teedeminister.

Kuigi kõne all oli tööliste pensionilise kindlustamise küsimus, ei arvatud komisjoni koosseisu ühtki töölisklassi esindajat. Juba komisjoni koosseis üksi näitab, et siin ei olnud tegemist tõelise tööliste pensionilise kindlustamise seaduseelnõu väljatöötamisega, vaid kärategemisega tööliste pensionilise kindlustamise ümber, millega loodeti töötavaid hulki rahustada.

Hoolimata sellest, et seaduseelnõu läbivaatamiseks moodustati vastav komisjon juba aasta algul, venis seaduseelnõu esitamine Riigikogule.

Alles pärast Raudteetehaste ja -depoo tööliste ägedaid märgukirju ning tööliste korduvalt pöördumisi töö- ja hoolekandeministri poole, tegi minister Chr. Kaarna 5. novembril 1925 valitsusele ettepaneku võtta nn. riigitööliste pensioniseaduse eelnõu Riigikogus arutamisele.²⁹

Esimest korda oli seaduseelnõu Riigikogu istungjärgu päevakorras 17. detsembril 1925, kuid vastu võeti see alles 3 kuud hiljem — 16. märtsil 1926.³⁰ Seaduse kohaselt arvati pensioniõiguslikuks ainult riigiasutuste ja -ettevõtete töölised. Kuigi Riigikogus riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseaduse arutamise puhul lubati hiljem välja anda vastav seadus tööliste kohta, ei arvatud selle seaduse alla isegi omavalitsusasutustes ja -ettevõtetes töötavaid töölisi. Seadusest jäeti välja kõik eraettevõtete töölised,

²⁸ Vabariigi Valitsuse protokollid 1925, protokoll nr. 2.

²⁹ ORRKA, Töö-Hoolekandeministeeriumi fond nr. 2000, nim. 1, s.-ü. 1072, 1. 66.

³⁰ «Riigi Teataja» 1926, nr. 23, art. 20.

põllu- ja metsatöölised, majateenijad jne. Niinimetatud riigitöölisel oli pensionisaamise õigus kahel juhtumil:

1) vanaduse puhul (alates 60. eluaastast 25-aastase tööstaaži olemasolu korral riigiettevõtteis),

2) haiguste puhul, mis takistasid töö jätkamist.

Õnnetusjuhtumite tagajärjel tekkinud haiguste ja vigastuste puhul toimus pensioni maksmine eriseaduste põhjal³¹.

Nn. riigitöölise pensioniseaduse vastuvõtmisega hoopis kodanlus, et ta hoolitseb töölise eest. Tegelikult aga maksti selle seadusega pensioni vaid üksikutele. Pensioniõiguslikud ei olnud isegi mitte kõik riigiettevõtetes töötavad töölised. Seaduse esimese paragrahvi kohaselt ei olnud õigust pensionile nn. ärilisel alusel töötavate riigiettevõtete töölistel. Ärilisel alusel töötavate riigiettevõtete nomenklatuuri määras kindlaks valitsus. Sellisteks ärilisel alusel töötavateks riigiettevõteteks tunnistas valitsus 1926. aastal Kaubandustööstusministeeriumile allunud Riigi Põlevkivitööstuse, Riigi Turbatööstuse, Rahaministeeriumile allunud Riigi Trükikoja, Teedeministeeriumile allunud Sadamatehased jne.³²

Kui palju töölisi pärast pensioniseaduse kehtestamist pensioni said, selle kohta puuduvad kodanlikus statistikas andmed. Eesti Statistika Keskbüroo häälekandja «Eesti Statistika» 1931. a. esitab küll andmeid riigiteenijate, omavalitsusteenijate, sõjaväelaste jt. pensionäride arvu kohta aastail 1925—1930, kuid töölise-pensionäride arvu kohta leiame me kodanlikus statistikas andmeid alles alates 1931. aastast³³. Sotside häälekandja «Rahva Sõna» andmeil oli nn. riigitöölisi-pensionäre 1. jaanuaril 1928. a. 265³⁴. Eeltoodust võib järeldada, et aastail 1926—1927 oli töölise-pensionäride arv veelgi väiksem. Kodanlus ei avaldanud seetõttu neid andmeid, sest see oleks paljastanud töölise äärmiselt puudulikku pensionilist kindlustamist. Töölistel oli antud seaduse järgi väga raske pensioniõiguslikuks saada, sest seaduses ettenähtud 25-aastase tööstaaži mitte ärilisel alusel töötavais riigiettevõtteis võisid saavutada vaid vähesed töölised. Praktiliselt tähendas see paljudele 50-aastast töötamist riigiettevõtteis, sest

³¹ «Õigus» 1929, nr. 4, lk. 136.

³² Vt. «Riigi Teataja» 1926, nr. 49.

³³ 1931. aastal oli riigitöölisi-pensionäre 525.

³⁴ «Rahva Sõna» nr. 34, 11. II 1928.

kodanlikus Eestis valitsenud sesoonse töökorralduse tõttu oli nõudmine tööliste järele suurem suvel, talveks aga töö-
lised vallandati. Kui aga tööline nõutava tööstaaži ulatuses riigiettevõttele ei töötanud, vaid töötas ka mujal — näiteks eraettevõttes või nn. ärilisel alusel töötavais riigiettevõttele, — siis ta pensioni ei saanud. Järelikult soodustas pensioniseadus tööliste ekspluateerimist, sest vallandamise kartusel ja hirmu pärast vanaduse ees olid töö-
lised sunnitud leppima halvemate töötingimustega.

Võrreldes töölistega olid kodanlikus Eestis suhteliselt hästi vanaduspensionidega kindlustatud kodanlikku riiki teeninud õpetajad.

Õpetajad olid Eestis pensioni saamise järgi jaotatud kahte kategooriasse. Esimesse kategooriasse kuulusid õpetajad, kes said pensioni 1924. aasta riigi- ja omavalitsuste-
teenijate pensioniseaduse alusel. Selle kategooria õpetajailt nõuti 25-aastast tööstaaži ja vähemalt aastast töötamist Eestis kodanlik-natsionalistliku diktatuuri ajal³⁵. 1. jaanuari 1936. aasta andmetel sai pensioni 894 õpetajat³⁶. Õpetajatele maksti kodanlikus Eestis, võrreldes töö-
listega, kõrgemat palka. Kodanlus tahtis selle abil muuta õpetajaid oma ideoloogiliseks tööriistaks. Õpetajatele makstud suhteliselt kõrgematest palkadest olid tingitud ka nende kõrgemad pensionid. Nii näiteks 1. jaanuari 1936. aasta andmetel sai alla 40 krooni kuus pensioni ainult 28,2% õpetajatest-pensionäridest³⁷, ülejäänutele aga maksti rohkem. Teise kategooriasse kuulusid õpetajad, kes juba tsaariajal olid pensioniõiguslikud ning said tsaariaegsete seaduste järgi pensioni. Pärast kodanliku dikta-
tuuri kehtestamist Eestis hakati neile maksma tsaariaegsete pensionäride toetamise seaduse alusel väikest pensioni (kuni 1923. aastani 250 ja alates 1923. aastast 1000 marka kuus). Seejuures ei olnud mingisugust tähtsust sellel, kas õpetaja oli töötanud Eestis või mujal.

Tallinna Õpetatud Seltsi andmeil oli 1922. aastal Tallinnas õpetajaid, kes olid töötanud 40—50 aastat haridus-
põllul — 4, 30—40-aastase tööstaažiga õpetajaid 24 ja 25—30-aastase tööstaažiga 22³⁸. 1927. aasta andmetel

³⁵ 1936. aasta «Pensioniseaduses» tõsteti see kodanliku riigi teenimise aeg ühelt aastalt viiele aastale.

³⁶ «Eesti Statistika» 1936, nr. 179 (10), lk. 500.

³⁷ Arvutatud «Eesti arvudes 1920—1935», Tallinn, 1937, lk. 300 toodud andmetel.

³⁸ ORRKA, f. 80, nim. 2, s.-ü. 554, 1. 61.

maksti tsaariaegsete pensionäride toetamiseaduse alusel pensioni 275 õpetajale³⁹.

Tsaariaegsete pensionäride toetamiseaduse alusel pensioni saanud õpetajate olukord mõningal määral paranes «Vanade õpetajate toetuse seaduse» vastuvõtmisega 16. detsembril 1927⁴⁰. Uue seaduse alusel, mis hakkas kehtima 1. jaanuarist 1928, maksti 33 krooni toetust kuus töövõimetutele, varanduseta õpetajatele, kes olid vähemalt 25 aastat töötanud õpetajatena Eesti territooriumil enne 15. novembrit 1917.

Kuni 1928. aastani oli ka kultuuritegelastele — kirjanikele, kunstnikele jt. pensionide maksmine seadusandlikus korras reguleerimata ja see toimus juhuslikult, kas toetuse võimaldamise teel kultuurkapitalist või üksikutel juhtudel ka eriseadustega.

Kodanliku valitsuse määrusega 14. novembrist 1928 kehtestati kord, et valitsus võis haridusministri ettepanekul ja kultuurkapitali nõukogu vastavate otsuste põhjal määrata kultuurkapitali summadest pensioni «... teadlastele, kirjanikele, kunstnikele, lava- ja kehakultuuritegelastele, ajakirjanikele ja teistele kultuuritegelastele, kellel on silmapaistvad teened oma erialal ja kes ei ole õigustatud saama pensioni riigi- ja omavalitsusteenijate pensioniseaduse põhjal»⁴¹.

Pensionii määramisel kehtis nimetatud isikute suhtes nõue: 1) et nad olid vähemalt 25 aastat töötanud oma erialal; 2) olid saanud 55-aastaseks ja 3) ei töötanud palgalisel ametikohal. Peale selle võidi pensione määrata kultuuritegelase perekonnaliikmetele perekonna toitja surma puhul.

Ka kultuuritegelastele makstud pensionid olid riigitöölise pensionidega võrreldes kõrgemad, ulatudes seaduse järgi üksikutel juhtudel kuni 135 kroonini kuus⁴². Erinevus oli ka pensionieas. Nimelt omandasid kultuuritegelased pensioniõiguse 5 aastat varem töölistest.

Eeltoodu põhjal võib järeldada, et kodanlik valitsus maksis õpetajatele ja kultuuritegelastele, võrreldes töölis-

³⁹ III Riigikogu 4. istungjärgu protokollide lisad nr. 77, 1927, lk. 248.

⁴⁰ «Riigi Teataja» 1927, nr. 115, art. 97.

⁴¹ Sealsamas, 1928, nr. 95, art. 566.

⁴² 1931. a. andmetel enne pensioninormide vähendamist said 135-kroonilist pensioni 2 isikut.

tega, tunduvalt kõrgemaid pensione selleks, et püüda ära hoida õpetajate, kultuuritegelaste ja tööliste vahel ühtse rinde tekkimist võitluses sotsiaalseaduste kehtestamise eest ning muuta õpetajad ja kultuuritegelased oma ideoloogiliseks tööriistaks.

II. PENSIONÄRIDE OLUKORRA HALVENEMINE MAJANDUSKRIISI JA FASISTLIKU DIKTATUURI AASTAIL. FASISTLIKU VALITSUSE DEMAGOOGILINE SOTSIAALPOLIITIKA (AASTAIL 1929—1940)

Kuigi aastaid 1920—1929 võib kodanlikus Eestis tinglikult nimetada uute pensioniseaduste kehtestamise perioodiks, jäi põhiliselt pensionidega kindlustatute ring samaks, mis oli tsaariajal, ning kodanlik Eesti oli sotsiaalkindlustuse alal Euroopas üks mahajäänumaid riike.

Alates majanduskriisi aastaist (1929—1933) algas siin otsene tagasimine. Nii märkis kulakute ideoloog, hariduse- ja sotsiaalminister J. Hünerson oma kirjas 24. oktoobrist 1929 valitsusele, et tööliste kindlustamisel invaliidsuse ja vanaduse vastu tuleb olla väga ettevaatlik, sest ministri arvates «Mitmekülgne kindlustuse teostamine kõigil neil tööaladel (kaubandus, põllumajandus, majateenistus jne.), mis senini kindlustusest täielikult eemal seisnud, koormaks liialt neid ettevõtteid ja looks palju arusaamatusi ja halbusi»⁴³.

Kodanlikus Eestis 1929. aastal alanud majanduskriis kujunes erakordselt pikaks ja raskeks. Kriisist väljapääsu võimalusi otsides võttis kodanlus lisaks elukalliduse tõusule, palkade alandamisele, tööpäeva pikendamisele jne. abiks pensionide vähendamise ja pensioniõiguslike kodanike maksustamise pensionikapitalimaksuga. Seadused pensionide vähendamiseks võeti vastu 1931. aasta aprillis ja mais ning esialgu käisid need ainult sõjaväelaste, riigi- ja omavalitsusteenijate ja kultuuritegelaste kohta⁴⁴. Seadustega vähendati ohvitseride ja riigiametnike üle 40 krooni kuus ulatuvaid pensione 25—30% võrra ja kultuuritegelaste üle 60 krooni kuus ulatuvaid pensione 20% võrra kuus. Riigi- ja omavalitsusametnike pensioni ülemmäär

⁴³ ORRKA, 5. Jaoskonna Tööinspektori fond, nr. 2115, nim. 2, s.-ü. 4, l. 56.

⁴⁴ «Riigi Teataja» 1931, nr. 38, art. 259, 260 ja nr. 44, art. 333.

jäi ikkagi küllalt kõrgeks — 150 krooni kuus. Soodustatud olukorras olid nn. vabadusristi kavalerid ja ohvitserid, kes olid vähemalt 6 kuud osa võtnud kodusõjast ja Nõukogude-vastasest interventsioonist ning selles haavata või põrutada saanud. Nende pensioni ülemmääraks jäi koguni 180 krooni kuus. Lisaks pensionide vähendamisele hakati ka alates 1. aprillist 1931 võtma pensioniõiguslikelt riigi- ja omavalitsusteenijailt ning ohvitseridelt pensionikapitalimaksu 2% suuruses summas vastava isiku palgast⁴⁵.

Ulatuslikum pensionide vähendamine viidi läbi 1933. aastal. Kodanliku valitsuse poolt 29. märtsil 1933 vastu võetud «Pensionide ja toetusrahade vähendamise määruse»⁴⁶ kohaselt vähendati: 1) pensione ja toetusrahasid 20—40 kr. kuus — 3% võrra; 2) pensione ja toetusrahasid 40—70 kr. kuus — 6% võrra ja 3) pensione suurusega 70 kr. ja rohkem — 8% võrra.

Kui 1931. aasta seadustega vähendati ohvitseride, riigi- ja omavalitsusteenijate ning kultuuritegelaste pensione, siis 1933. aasta seaduse kohaselt kuulusid vähendamisele ka tööliste, vanade õpetajate jt. pensionid, mis ületasid 20 krooni kuus.

Majanduskriisi aastail alanud töötajate pensionilise kindlustuse halvenemine jätkus ka fašismiperioodil. Võimule tulnud fašistlik klikk kasutas kahesuguseid meetodeid tööliklassi mahasurumiseks: ühelt poolt demokraatlike vabaduste jäänuste likvideerimine ja töölisliikumise jälitamine ning terroriseerimine ja teiselt poolt demagogia. Demagoogiliste võtete hulgas oli esikoht tööliste materiaalse olukorra, sealhulgas tööliste pensionilise kindlustamise parandamise küsimustel, mis väljendusid järjekindlas lubaduste andmises.

Lisaks sellele hakati fašismiperioodil kodanlikus Eestis tsaariaja eeskujul ellu kutsuma vastastikuseid kindlustusorganisatsioone.

Näiteks toimus 11. märtsil 1934 Eesti Trükitöölise Liidu 9. kongress, kus otsustati vanade (üle 60 aasta) ja invaliidistunud trükitöölise abistamiseks moodustada laekuvatest liikmemaksudest erifond. Liikmemaksuks oli ette nähtud 25 senti kuni 1 kroon nädalas, vastavalt töötaja valikule. Abiraha normid olid aga omakorda sõltuvu-

⁴⁵ «Riigi Teataja» 1931, nr. 38, art. 261.

⁴⁶ Sealsamas, 1933, nr. 31, art. 218.

ses tasutud liikmemaksudest, ulatudes 6—9 kroonini nädalas⁴⁷.

Tartu Trükitöölise Ühingu organiseeris koguni oma liikmete abistamise töötaoleku korral, võimaldades vastavalt tasutud liikmemaksu suurusele toetust kuni 8,35 krooni nädalas⁴⁸.

Et vähendada riiklikke kulutusi sotsiaalkindlustusele, viidi alates 1935. aastast ka kultuuri alal töötajate pensioniline kindlustamine vastastikuse abistamise alusele. Valitsuse poolt 16. jaanuaril 1935. vastu võetud «Eesti Kultuuritegelaste pensionikassa põhikirja»⁴⁹ kohaselt oli pensionikassa vabatahtlik organisatsioon, kes teatud tingimustel maksis oma liikmetele pensioni.

Kassast pensioni saamise õigus oli kultuuritegelastel: 1) 55-aastaseks saamisel, juhul kui nad olid vähemalt 25 aastat töötanud pensioniõiguslikul kultuurialal⁵⁰ ja vähemalt 5 aastat olnud pensionikassa liikmed. Erandina maksti pensioni neile, kes enne pensionikassa asutamist said pensioni kultuurkapitalist; 2) töövõimetuse korral maksti pensioni enne eespool nimetatud tähtaega juhul, kui kassa liige tunnistati vähemalt üheks aastaks töövõimetuks; 3) kultuuritegelaste surma korral maksti pensioni ka nende perekonnaliikmeile-ülalpeetavaile.

Ajutise töövõimetuse (haigused, õnnetusjuhtumid), samuti ka töötaoleku korral ei andnud kassa oma liikmeile aga mingisugust toetust.

Summad pensioni maksmiseks sai kassa kultuurkapitalist (10% kultuurkapitali eelarvest) ja kassa liikmete poolt tasutud liikmemaksust (3% palgast). Seadus nägi ka ette, et kui liikmemaksu vabatahtlikult ei tasutud, siis võidi see sisse nõuda administratiivkorras koos viivitustrahviga.

Kuigi suure osa kassa tuludest moodustasid kassa liikmete poolt tasutud liikmemaksud ja kassa kujutas endast vabatahtlikku organisatsiooni, oli kassa juhtimine ja asjaajamine range riikliku kontrolli all. Näiteks ei võinud kassa valitsemisorgani — pensionikassa nõukogu liikmeks

⁴⁷ Vt. «Töölise Hääl» 1934, nr. 3, lk. 13 ja ORRKA, Eesti Trükitöölise Liidu fond nr. 1987, nim. 1, s.-ü. 4, 1. 1.—2.

⁴⁸ «Töölise Hääl» 1935, nr. 10, lk. 157.

⁴⁹ «Riigi Teataja» 1935, nr. 6, art. 43.

⁵⁰ Põhikirja kohaselt loeti kultuuritegelasteks teadlasi, kirjanikke, kunstnikke, lavategelasi, ajakirjanikke, hariduse ja kultuuri alal töötajaid, kui nad eespool nimetatud aladel elukutseliselt töötasid või sellest endale peasissetulekut said.

olla pensionärid ise. Pensionikassa nõukogu 3 liiget määras haridus- ja sotsiaalminister ning peale selle kuulus kultuurkapitali igast sihtkapitali valitsusest üks esindaja pensionikassa nõukogu koosseisu.

Kassa liikmeteks võisid astuda põhikirjas loetletud kultuuritöötajad. 1. aprillil 1940. aasta andmetel oli näiteks valdav enamik kassa liikmetest lavategelased — arvuliselt 202 ehk 54,7%, ajakirjanikke oli 67 (18,2%), helikunstnikke — 37 (10,0%), kirjanikke 22 (5,9%), haridustegelasi 21 (5,7%), kujutavkunstnikke 14 (3,8%) ja kehakultuuritegelasi 6 (1,7%)⁵¹.

Kassa liikmete arvu kohta aastate kaupa annab ülevaate alljärgnev tabel:

Aasta, seisuga 1. aprill	Pensionikassa liikmete arv
1936	469 ⁵²
1937	422 ⁵³
1938	402 ⁵⁴
1939	395 ⁵⁵
1940	369 ⁵⁶

Tabelist nähtub, et pensionikassa liikmete arv aasta-aastalt vähenes. Tingitud oli see asjaolust, et kassa ei olnud suuteline kindlustama oma liikmeid küllaldase pensioniga, pealegi puudusid kassal kindlad eeskirjad makstava pensioni suuruse kohta. Kassa liikmete pensioni suurus määrati kindlaks alles pärast kultuuritegelaste pensionile minekut ja see oleneb kassa nõukogu otsusest. Kuigi kassa oli ellu kutsutud riigivõimu poolt ja tema tegevus toimus range kontrolli all, puudus samal ajal riiklik garantii, kas kassa suudab oma kohustusi liikmeskonna suhtes alati täita.

⁵¹ Eesti Kultuuritegelaste Pensionikassa 1939/40. a. tegevuse ülevaade ja rahaline aruanne, Eesti Kultuuritegelaste Pensionikassa väljaanne nr. 5, lk. 16.

⁵² ORRKA, f. 969, nim. 1, s.-ü. 385, l. 143.

⁵³ «Rahva Sõna» nr. 18, 11. VI 1937.

⁵⁴ ORRKA, Haridusministeeriumi fond nr. 1108, nim. 5, s.-ü. 974, l. 9.

⁵⁵ Sealsamas.

⁵⁶ Eesti Kultuuritegelaste Pensionikassa 1939/40. a. tegevuse ülevaade ja rahaline aruanne, Eesti Kultuuritegelaste Pensionikassa väljaanne nr. 5, lk. 2.

Seoses pensionäride arvu mõningase suurenemisega (1. aprillil 1936 oli kassal 59⁵⁷ ja 1. aprillil 1939 — 81⁵⁸ pensionäri) vähenes märgatavalt makstava pensioni suurus. Kui esimesel tegevusaastal 1935/36 maksis kassa oma pensionäridele kuus keskmiselt 56 krooni⁵⁹, siis 1938/39. tegevusaastal oli see summa vähenenud 8,5 krooni võrra⁶⁰.

Kassa liikmete arvuline vähenemine oli suurel määral tingitud kodanlikus Eestis valitsenud kroonilisest tööpuudusest ka intelligentsi hulgas. Juhul kui kassa liikmetele ei jätkunud enam tööd eespool nimetatud kultuurialal, mis andis võimaluse pensionikassa liikmeks astuda, ja kuigi tal õnnestus leida töökoht näiteks riigi- või omavalitsusasutuses, siis ei arvestatud seda, et töötaja oli olnud kultuuritegelaste pensionikassa liige, vaid pensioniõiguslikku tööstaaži hakati lugema riigi- või omavalitsusasutusse teenistusse astumise päevast. Ka ei arvestatud kultuuritegelastele riigi- või omavalitsusasutustes töötamist pensioni maksmiseks vajaliku staaži arvestamisel.

Tagajärjetuks jäid ka pensionäride pöördumised Haridusministeeriumi, presidendi või peaministri poole pensioni määrade tõstmiseks või ühekordse toetusraha saamiseks. Nii pöördus 1940. aasta algul riigiorganite poole korduvate palvekirjadega toetuse saamiseks tuntud näitleja Kristjan Hansen. See suurte võimetega teatrikunstnik oli 30 aastat tegutsenud lavakultuuri alal, sellest 27 aastat esimese järgu kutselise näitlejana ja näitejuhina «Estonias», «Vanemuises», «Endlas», Tallinna ja Tartu Töölisteratris. 1938. aastal halvenes Hanseni tervislik olukord niivõrd, et ta oli sunnitud oma lavategevuse katkestama. Seoses ajutise töövõime kaotusega määrati 1938. aastal Hansenile Kultuuritegelaste Pensionikassast üheks aastaks ajutise töövõime kaotuse pension. Aasta hiljem aga selgus arstlikul läbivaatusel, et tervis ei olnud paranenud. 30. jaanuaril 1940 väljaantud arstitõendis oli märgitud, et patsiendi «kehaehitus alatoitlik, nahavärvus hallikasvalge»⁶¹. Sellest hoolimata ei võtnud pensionikassa Hanseni töövõime kiiremaks taastamiseks midagi ette,

⁵⁷ «Rahva Sõna» nr. 18, 11. VI 1937.

⁵⁸ ORRKA, f. 1108, nim. 5, s.-ü. 974, l. 15—16.

⁵⁹ «Rahva Sõna» nr. 27, 17. VII 1936.

⁶⁰ Arvutatud ORRKA, f. 1108, nim. 5, s.-ü. 974, l. 10 toodud andmetel.

⁶¹ ORRKA, f. 1108, nim. 5, s.-ü. 973, l. 38.

vaid, vastupidi, pensionikassa koguni vähendas Hanšenile makstavat pensiooni 20 krooni võrra kuus, põhjendades oma teguviisi kartusega, et pension võib kujuneda elu-aegseks⁶².

Pensionikassast makstavast 40 kroonist peeti aga kinni võlgade katteks $\frac{1}{3}$, nii et Hansen sai kätte ainult 26 krooni 70 senti kuus.

Sellise pensiooni kohta kirjutas K. Hansen oma kirjas 3. veebruarist 1940 peaminister J. Uluotsale järgmist: «Viimasel ajal olen võinud endale lubada ainult umbes 150 grammi leiba päevas ja paar räime, nende päevade sees lõpeb ka see võimalus»⁶³.

Kirja autor lõpetab: «Mina, kes kogu oma elu ülesehitamise aastad ja oma tervise olen ohverdanud sellele tööle ja selle tõttu olen muuks tööks kõlbmatuks muutunud, pole midagi muud õppinud ja selles vanaduses ei saa oma elu üles ehitada ka mõnel teisel alal, kas pean siis nüüd haigena uulitsal nälga surema?»⁶⁴

Kurioosne tundub meie päevil fakt, et arstide ettekirjutusi täites oleks kulunud Hanšenil enda raviks aastas 690 krooni, pensiooni aga sai ta aastas ainult 480 krooni.

Analoogiline oli ka paljude teiste Kultuurtegelaste Pensionikassa pensionäride olukord. Näiteks pöördus avaldusega 16. mail 1938 presidendi poole näitleja Olga Teetsov, kes oli töötanud üle 30 aasta näitlejana «Vanemuises», «Draamateatris», «Endlas». Näitleja oli sunnitud lavalt lahkuma viletsa tervise ja vanaduse tõttu. Oma avalduses ta kirjutas: «Olen tõsiselt haige ja minu tervis vajab hädapärasest kestvamat arstimist raviasutustes. ... Ravimiseks aga mingit võimalust ei ole, kuna pensionist jätkub vaevalt äraelamiseks. Kultuurkapitalist ega mujalt pensionäridele ravimiseks toetust ei anta.»⁶⁵

Seda masendavat olukorda võime iseloomustada väga kujukalt K. Hanseni enda sõnadega 1940. aasta veebruaris presidendile adresseeritud kirjas: «Kurb on mõelda, kui olid võimeline, siis austas sind publik, juubelitel õnnitlesid ministrid ja tähtsad seltskonnategelased ... Lahkud aga sealt autribüünilt, haigestud, ja siis ei hooli ega taha

⁶² ORRKA, f. 1108, nim. 5, s.-ü. 973, l. 54.

⁶³ Sealsamas, l. 37.

⁶⁴ Sealsamas, l. 43.

⁶⁵ ORRKA, Presidendi kantselei fond, nr. 989, nim. 1, s.-ü. 1714, l. 54.

sinuga jännata abivajamise korral enam keegi»⁶⁶. Avaldused aga, ükskõik kellele nad olid adresseeritud, saadeti tagasi Kultuurtegelaste Pensionikassale. Viimane aga oli oma otsuse juba teinud.

Nüüd aga saab Kristjan Hansen riigilt 70 rubla kuus pensioni (uues rahas) ja talle on kindlustatud tasuta arstiabi.

Majanduskriisi aastail läbiviidud pensioninormide vähendamised tekitasid suurt nurinat nii riigitöölise kui ka riigiametnike ja ohvitseride hulgas. Valgekaartlastele kõrgemate pensionide maksmise eesmärgil ja pensionide ühtlustamise sildi all anti riigivanema poolt 1936. aastal pensionide kohta kaks dekreeti. 16. septembri 1936 «Pensioniseaduse»⁶⁷ väljaandmisega kaotasid kehtivuse kõik seni riigi- ja omavalitsusteenijate, nn. riigitöölise, õpetajate kohta vastuvõetud pensioniseadused ja hakkas maksma ühine seadus. Uus seadus andis erilisi soodustusi aktiivsetele valgekaartlastele, nn. vabadusristi kavaleridele, kellele peale põhipensioni hakati maksma ka lisapensioni. Soodustatud olukorras olid ka politseiametnikud, sest nende pensioniõigusliku staaži arvestamisel loeti neli tegelikku teenistuspäeva viieks päevaks. Seadusega laiendati mõningal määral ka pensionisaajate ringi haigekassade, kindlustusühingute jt. ametnike arvel.

Sõjaväelaste pensioniseadus⁶⁸ haaras enda alla seni vastuvõetud rahvaväelaste, kaitseväelaste jt. pensioniseadused.

Sõjaväelaste pensioniseaduse kehtestamisega kaotasid kehtivuse küll eespool nimetatud seadused, kuid kehtivust ei kaotanud nende seaduste põhjal seni määratud pensionid. Seaduse kohaselt kuulusid ümberarvestamisele ainult nn. vabadusristi kavaleride ja nende perekondade pensionid juhul, kui asjaomased isikud selleks soovi avaldasid.

Üldreeglina kehtis ka uue seaduse järgi endine põhimõte, et pensoni maksti: 1) vastavalt väljateenitud aastatele (25-aastane pensioniõiguslik staaž), 2) sõltuvalt töövoime kaotuse protsendist kas sõja või rahu ajal ja 3) sõjaväelaste perekondadele. Erandina oli pensioniseaduses säte (§ 65), mille kohaselt nn. vabadusristi kavaleridele, kes kodusõja ja välismaise sõjalise interventsiooni ajal teeni-

⁶⁶ ORRKA, f. 1108, nim. 5, s.-ü. 973, l. 42.

⁶⁷ «Riigi Teataja» 1936, nr. 76, art. 619.

⁶⁸ Sealsamas, nr. 97, art. 772.

sid vähemalt 10 kuud juhtivatel kohtadel⁶⁹, kindlustati pension 50% suuruses summas vastava ametikoha palgamäärast.

Peale selle nägi seadus ette pensionide suurendamise võimaluse 1—6% võrra palgast tervele reale kodusõjast kodanluse poolel osavõtnud isikutele.

Kui majanduskriisi aastail vastuvõetud seadused kehtestasid pensionide ülemmäära, siis 1936. aasta seadusega jääb see kehtima ainult riigi- ja omavalitsusteenijate suhtes (kõrgendatud kujul — 250 krooni kuus). Sõjaväelaste suhtes peeti aga sedagi ülemmäära liiga madalaks ja nende pensioni ülemmäär jäeti seaduslikult kindlaks määramata.

Üldkokkuvõttes olid uued pensioniseadused järjekordseks tõendiks, et kodanlus ei kavatsegi üldist riiklikku pensionilist kindlustamist kehtestada. Vastuvõetud seadusega hoolitses kodanlus eelkõige enda eest. Erilisi soodustusi tegid uued seadused töörahvavastases võitluses silmapaistnud isikutele. Viimastele hakati vaatamata nende kõrgetele pensionidele maksuma veel lisapensioni. Laiendati pensioniseadust ka kaitseliitlastele ja naiskodukaitse liikmetele, kes olid osa võtnud töörahma mahasurumisest. Töölise olukorda aga seadus ei parandanud, vaid, vastupidi, seadus pani pensioniõiguslikele töölistele uue koormise pensionikapitalimaksu näol. See maks moodustas 2% töölise palgast ja peeti kinni palga maksmisel.

Uute pensioniseaduste kehtestamisega lootis kodanlus varjata rahvahulka eest töölistele makstavaid pensionisummasid. Alates 1937. aastast ei hakka kodanlik statistika sel eesmärgil esitama tööliste-pensionäride arvu ja neile makstud pensionisummade kohta eraldi andmeid, vaid koos riigi- ja omavalitsusteenijate ning õpetajate kohta käivate andmetega.

Töölistele, riigi- ja omavalitsusteenijatele, samuti sõjaväelastele jt. pensionäridele aastail 1931—1936⁷⁰ makstud pensionisummad on kodanlikus statistikas toodud pensionäride liikide ja aastate kaupa. Ülevaatlikuma pildi saamiseks on autor (aluseks võttes jooksval eelarveaastal teatud pensionäride liigile makstud pensionisummat ja pensionä-

⁶⁹ Sellisteks ametikohtadeks olid: diviisiülem, merejõudude juhataja, diviisiülema abi, brigaadiülem, diviisi staabiülem, polguülem, pataljoniülem jne.

⁷⁰ Andmeid 1932. a. kohta kodanlikus statistikas ei ole avaldatud.

ride arvu seisuga 1. jaanuar) välja arvutanud pensionäridele kuus keskmiselt makstud pensionisumma kroonides (tabel nr. 1)⁷¹.

Tabel nr. 1

Pensionäride kuu keskmine pension aastail 1930/31—1935/36

	1930/31	1932/33	1933/34	1934/35	1935/36
1. Töölised	31,11	29,67	29,27	27,77	28,16
2. Riigi- ja omavalitsusteenijad ühes õpetajatega	51,61	39,49	37,22	36,34	37,04
3. Sõjaväelased	121,79	82,65	85,29	72,30	76,30
4. Tsaariaegsed õpetajad	32,69	34,06	31,34	30,17	29,32
5. Tsaariaegsed pensionärid	10,28	10,02	10,08	10,18	10,43
6. Nn. rahvaväelased	33,28	30,79	29,61	31,24	30,78

Nagu eespool toodud tabelist näeme, halvenes kodanlikus Eestis pensionäride olukord aasta-aastalt. Järjekindel pensioninormide vähenemine ilmnis peamiselt tööliste, riigi- ja omavalitsusteenijate ning tsaariaegsete õpetajate juures, kuna teiste pensionäride liikide juures esines teatud kõikumisi. 1935/36. aastal küll tõusis tööliste kuu keskmine pension 39 sendi võrra, kuid langes päris tunduvalt 1936/37. aastal. Riigiettevõtetes ja -asutustes töötavate tööliste pensionideks oli näiteks 1936/37. aastal ette nähtud 317 000 krooni⁷². Pensionäride arv oli 1936. aasta 1. aprillil 1002⁷³. Järelikult oli 1936/37. aastal töölistepensionäride keskmiseks kuu pensioniks 26,36 krooni. Seega, võrreldes 1930/31. aastaga, oli see summa vähenenud peaaegu 5 krooni võrra kuus. Riigi- ja omavalitsusametnike kuu keskmine pensionisumma vähenes 6 aasta jooksul 14,5 krooni võrra.

Samaaegselt pensionide vähendamisega aga tõusis elukallidus. 1936. aasta novembriks olid Tallinnas, võrreldes 1934. aasta oktoobriga, toiduainete minimaalhinnad tõus-

⁷¹ Arvutatud «Eesti arvudes 1920—1935». Tallinn, 1937, lk. 299 toodud andmetel.

⁷² ORRKA, f. 969, nim. 5, s.-ü. 202, l. 250a.

⁷³ Valitsusasutuste tegevus 1936/37. Tallinn, 1937, lk. 106.

Pensionäridele ja nende perekondadele kuus makstud pensioni suurus kroonides

(1. jaanuari 1936. aasta andmetel)

	kuni 5 kr.	5—10 kr.	10—15 kr.	15—20 kr.	20—25 kr.	25—30 kr.	30—35 kr.	35—40 kr.	40—50 kr.	50—60 kr.	60—70 kr.	70—80 kr.	80—90 kr.	90—100 kr.	100—110 kr.	110—120 kr.	120—130 kr.	130—140 kr.	140—150 kr.	üle 150 kr.	Kokku pensionäre
1. Töölised	23	72	182	188	110	91	64	65	41	40	47	23	6	3	1	—	—	—	—	—	956
2. Riigi- ja omavalit- susteenijad ühes õpetajatega	26	118	271	640	590	483	462	1371	483	343	319	179	106	57	33	33	6	7	2	1	5530
3. Sõjaväelased	—	2	2	17	13	15	14	39	35	34	27	45	33	31	24	23	12	20	12	17	415

nud järgmiselt: jahu 50%, lauavõi 36%, kartul 33%, rukkileib 23% jne.⁷⁴ See raskendas veelgi tööliste-pensionäride olukorda.

Kui võrrelda tööliste, riigi- ja omavalitsusteenijate ning õpetajate ja sõjaväelaste pensione (tabel nr. 2)⁷⁵, siis torakab silma, et eriti väikesed olid tööliste pensionid.

Tabelist nähtub, et 956-st töölisest-pensionärist said alla 25 krooni pensioni 575 pensionäri ehk 60,1% tööliste-pensionäride üldarvust. Riigi- ja omavalitsusteenijate ning õpetajate-pensionäride üldarv oli 1936. aasta 1. jaanuaril 5530, kusjuures alla 25 krooni said pensioni 1645 pensionäri, mis moodustas pensionäride üldarvust 29,7%.

Sõjaväelastele-pensionäridele maksti aga kodanlikus Eestis väga kõrget pensioni. Alla 25 krooni pensioni kuus said 415-st pensionärist ainult 34 pensionäri ehk 8,2% sõjaväelaste-pensionäride üldarvust.

Kellele siis maksti kõrget — üle 100 krooni pensioni kuus? Töölisi oli siin ainult 1 (0,1% pensionäride üldarvust), riigi- ja omavalitsusteenijatest ning õpetajatest said üle 100 krooni pensioni 82 (1,5%). Sõjaväelastest-pensionäridest sai aga peaaegu neljandik — 108 pensionäri ehk 23,6% pensionäride üldarvust üle 100 krooni pensioni kuus.

Pensionäride ja pensionär-perekondade arvu kohta on kasutatud andmeid alates 1. I 1931 — 31. III 1940⁷⁶. Tabelis nr. 3⁷⁷ on toodud pensionäride arv pensionäride liikide järgi.

Toodud tabelist nähtub, et sõjaväelaste-pensionäride arv kasvas kõige kiiremini aastail 1931—1940. Nende arv kasvas 1940. aastaks 6,1-kordseks, võrreldes 1931. aastaga. Riigi- ja omavalitsusteenijate, õpetajate ning tööliste arv aga kasvas samal ajal kõigest 2,5-kordseks.

Tsaariaegsete pensionäride arvu vähenemine oli peamiselt tingitud surma tõttu väljalangemisest. Rahvaväelaste-pensionäride arv vähenes ka seetõttu, et osale neist määrati pensioni sõjaväelaste pensioniseaduse alusel.

⁷⁴ ORRKA, Poliitilise Politsei komissar Tallinnas, fond nr. 949, nim. 1, s.-ü. 34, l. 195.

⁷⁵ Arvutatud «Eesti arvudes 1920—1935», Tallinn, 1937, lk. 300 andmetel.

⁷⁶ 1932. aasta kohta kodanlikus statistikas andmed puuduvad.

⁷⁷ Andmed on toodud «Eesti arvudes 1920—1935», Tallinn, 1937, lk. 299. «Valitsusasutuste tegevus 1937/38», Tallinn, 1938, lk. 108, «Valitsusasutuste tegevus 1938/39», Tallinn, 1939, lk. 111 ja ORRKA, f. 969, nim. 6, s.-ü. 503, l. 304 materjalide alusel.

Pensionäride arv pensionäride liikide järgi

Pensionäride liik	Aastad ja kuupäevad								
	1. I 1931	1. I 1933	1. I 1934	1. I 1935	1. I 1936	1. IV 1937	31. III 1938	31. III 1939	31. III 1940
1. Töölised	525	750	817	897	956	Töölised on antud koos riigi- ja omavalitsusteenijatega			
2. Riigi- ja omavalitsusteenijad ühes õpetajatega ⁷⁸	2926	3843	4323	4999	5530	7368	7978	8523	8785
3. Sõjaväelased (kuni 1936. a. pensioniseaduseni kaitseväelased)	195	242	255	355	415	509	696	929	1198
4. Tsaariaegsed õpetajad	130	115	117	116	108	95	88	81	72
5. Tsaariaegsed pensionärid ⁷⁹	4335	4060	3860	3700	3500	3483	3352	3268	3213
6. Nn. rahvaväelased ⁸⁰	1848	1870	1869	1867	1857	1933	1869	1696	1583
Kokku:	9959	10 880	11 241	11 934	12 366	13 388	13 983	14 497	14 851

⁷⁸ 1937. aastast alates koos töölistega.⁷⁹ 1. jaanuari 1936. a. andmetel kuulus tsaariaegsete pensionäride hulka 3090 tsaariaegset sõdurit-invaliidi (peamiselt Esimese maailmasõja ja Vene-Jaapani sõja) ja nende perekonda ning 410 Tsaari-Venemaal pensioni väljateeninud ohvitseri ja tsiviilametnikku ning nende perekonda.⁸⁰ Rahvaväelaste pensioniseaduse alusel sai 1. jaanuari 1936. aasta andmeil pensioni 1736 kodusõja invaliidi ja nende perekonda ning 121 välismaalasest kodusõja invaliidi ja nende perekonda.

Kui palju oli siis kodanlikus Eestis inimesi, kel oli õigus saada riigilt pensioni?

Isegi kodanlik statistika oli sunnitud tunnistama, et 1936. aastal oli invaliidisuse ja vanaduse vastu kindlustatud ainult 3,2% rahvastikust⁸¹.

Riigiettevõtetes ja -asutustes töötavatest töölistest olid omaaegse Sotsiaalministeeriumi töökaitse ja sotsiaalkindlustuse osakonna direktori asetäitjalt, praeguselt Eesti NSV Rahvamajanduse Nõukogu töötajalt P. Margnalt saadud andmetel 1937. a. pensioniõiguslikud raudtee töökojade töölised, avalike tööde osakonna ehitustöölised ja osa Riigi Sadamatehase töölisi⁸², kellede üldarv ulatus 2500-le. «Eesti arvudes 1920—1935» avaldatud andmetel oli Eestis 1934. aastal 200 909 töolist⁸³. Siit selgub, et pensioniõiguslike tööliste arv moodustas tööliste üldarvust ainult 1,2%.

Kuidas elasid siis ülejäänud töölised? Et riigi abile võisid loota ainult üksikud, siis pidid töölised ise enda eest hoolitsema. Kui palgast jätkus vaevalt äraelamiseks, siis «mustade päevade» jaoks raha kogumisest ei saanud juttugi olla. Elatanud, töövõimetute inimeste eest pidid hoolitsema sugulased. See oli fikseeritud ka 1937. aastal vastuvõetud põhiseaduses.

Ka mõned vabrikud maksid aastakümneid samas vabrikus töötanud vanadele töölistele väikest pensioni. Sellisteks käitisteks olid Narva Kreenholmi Manufaktuur, Balti Manufaktuur, Hiiu-Kärdla Kalevivabrik jt. See pension kujutas endast vabrikuvalitsuse poolt makstavat armuandi, mille saamine sõltus täiesti vabrikuvalitsuse äranägemisest. Nii näiteks jaotati 1934. aasta andmetel Narva Kreenholmi Manufaktuuris töölised-pensionisaajad üldreeglina kolme kategooriasse:

- 1) töölistele, kes olid töötanud Narva Kreenholmi Manufaktuuris 35—49 aastat, maksti pensioni 4 kr. 50 senti kuus,
- 2) töölised, kes olid töötanud 50—59 aastat, said 10 krooni kuus ja

⁸¹ Sotsiaalkindlustus Eestis. Eesti Demograafia, vihik V, Tallinn, 1937, lk. 3.

⁸² Riigi Sadamatehase töolistest kuulusid pensioniseaduse alla töölised, kes olid astunud Riigi Sadamatehase teenistusse 18. novembrist 1918. kuni 1. novembrini 1930, või kelle teenistusaeg pensioniõigust andvais riigiasutustes või ettevõtetes ületas 1. novembriks 1930 kahte aastat.

⁸³ «Eesti arvudes 1920—1935», Tallinn, 1937, lk. 20.

3) töölised üle 60-aastase tööstaažiga võisid saada 15 krooni kuus pensioni⁸⁴.

Lisaks eeltoodule oli pensioni saamiseks vajalik, et tööline oli vähemalt 60 aastat vana, töövõimetu ja tal polnud kinnisvara ega sissetulekut, mis ületas 4 kr. 50 senti kuus. Töövõimetuks tunnistamise puhul aga arvestati ainult vabrikuarsti poolt antud tunnistusi⁸⁵. On päris selge, et arst, kes sai oma palga vabrikuvalitsuselt, andis välja muidugi vabrikuvalitsusele meelepäraseid tõendeid. Töölised, kes olid töötanud Kreenholmi Manufaktuuris alla 35 aasta, ei saanud üldse pensioni.

Et see pensioni määramine olenes täielikult vabrikuvalitsuse suvast, nähtub ka sellest, et mitte igaühele, kes vastas eespool loetletud tingimustele, ei makstud pensioni, vaid see olenes tööinspektori sõnade järgi sellest, «...kas töölise ülespidamine Kreenholmi vabriku valitsuse suhtes on olnud korrektne või mitte»⁸⁶.

Tööinspektori, kelle ülesandeks kodanlikus Eestis oli seaduse järelevalve käitiste üle, ei julgenud siin üldse oma arvamust avaldada, sest kardeti, et vabrikuvalitsus võib sellegi pensioni maksmise lõpetada. Nii kirjutas 3. jaoskonna tööinspektor oma kirjas 13. oktoobrist 1934 vanemale tööinspektorile, et «juba palvekirjade esitamine riigivõimule kaasabi saamise mõttes toetusraha määramiseks Kreenholmi manufaktuuri valitsuse poolt võib jäädavalt vahekorra viimase ja abitahtjate vahel ära rikkuda...»⁸⁷.

Kuigi see toetusraha oli äärmiselt väike, ei võinud sellegi toetusraha osaliseks saada ükski vähegi revolutsiooniliselt meelestatud tööline, ning see väike abiraha võimaldas hoida vähemteadlikke töölisi vabrikuvalitsuse meelevalle all ja oli teatud abinõuks palkade allasurumisel.

1932. aastal maksti Narva Kreenholmi Manufaktuuris pensioni 442 töölisele. Nendest 442-st tööveteranist-pensionärist olid 30 töolist töötanud nimetatud vabrikus üle 50 aasta, 5 töolist üle 60 aasta, ülejäänud 407 töölisel aga oli tööstaaž 35—49 aastat ning nad said pensioni 4,5 krooni kuus⁸⁸.

⁸⁴ ORRKA, 3. Jaoskonna Tööinspektori fond nr. 2113, nim. 1, s. ü. 20, l. 91.

⁸⁵ ORRKA, Sotsiaalministeeriumi fond nr. 50, nim. 1, s. ü. 627, l. 14.

⁸⁶ Sealsamas, f. 2113, nim. 1, s. ü. 20, l. 91.

⁸⁷ Sealsamas.

⁸⁸ Kreenholmi Puuvillasaaduste Manufaktuuri osaühisus 1857—1932, Tallinn, 1933, lk. 80.

Vanade tööliste abistamiseks organiseerisid vabrikus töötavad töölised ka korjandusi, kuid madalate palkade juures ei suutnud ka nemad vanade tööliste rasket olukorda kuigi palju parandada.

Kuidas elasid Kreenholmi Manufaktuuri vanad töölised, selle kohta kirjutati 1937. aastal «Tööliskoja Teatajas» järgmist: «Kreenholmi vanade tööliste keskel on küllalt neid, kes mõne kartuliga ja leivakoorukesega peavad endid toitma rida päevi, ilma et nad muud söögipala suhu saaksid»⁸⁹.

Sindi Tekstiilivabriku vanad töölised, kes juba tsaariajal olid maksnud vabriku kassasse 2 kopikat teenitud rubla pealt, said pensioni 2 krooni kuus. Seda kahekroonilist pensioni ei makstud samuti mitte kõigile vanadele töölistele, vaid, nagu nähtub Sindi vanade tööliste kirjast 12. veebruaril 1935 haridus- ja sotsiaalministrile, kahekroonilist pensioni said 25-st töolisest, kes olid vabrikus töötanud 25—60 aastat, kõigest 12 vana töolist⁹⁰. 13 vana töolist, kes olid samuti maksnud 2 kopikat teenitud rubla pealt vabriku kassasse, ei saanud aga sentigi abiraha ja nende poolt makstud raha jäi vabrikule. Näiteks ei makstud pensioni Jüri Heidemannile, Liisa Lillendalile, Kai Talmanile jt., kes kõik olid töötanud Sindi Tekstiilivabrikus 45—59 aastat. Võib arvata, et siin olid samad põhjused, mis Narva Kreenholmi Manufaktuuriski, et vähegi revolutsiooniliselt meelestatud töölised jäeti pensionist ilma.

Mõnede vabrikute poolt töölistele makstav pension oli aga hoopis naeruväärne. Nii oli Kunda tsemendivabriku vanade naistööliste pension 10 senti kuus, kusjuures kehtis range korraldus, et kui iga kuu seda toetust välja ei võetud, siis ähvardati sellestki ilma jätta⁹¹. Ka Hiiu-Kärdla Kalevivabriku vanadele töölistele makstav pension ulatus 1938. aasta andmetel ainult 9—30 sendini kuus. Nagu nähtub Hiiu-Kärdla Kalevivabriku 48 vana töölise majandusliku olukorra kohta avaldatud materjalidest⁹², kehtisid siin pensioni määramisel samad printsiibid nagu eespool käsitletud Narva Kreenholmi Manufaktuuris ja Sindi Tekstiilivabrikus, kus enam-vähem võrdsete tingimuste olemasolul

⁸⁹ «Tööliskoja Teataja» 1937, nr. 4, lk. 101.

⁹⁰ ORRKA, f. 969, nim. 4, s.-ü. 104, l. 103.

⁹¹ «Tööliste Võitlus» nr. 4, l. X 1932.

⁹² Kasutatud «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 12, lk. 322 ja Riigivolikogu stenograafilised aruanded 1939/1940, lk. 309 avaldatud materjale.

ei määratud pensiooni kõigile vanadele töölistele. Neljakümne kaheksast vanast töolisest, kes olid töötanud vabrikus 30—70 aastat, maksti mõnesendilist pensiooni ainult seitsmele vanale töölisele, nelikümmend üks töolist aga olid sellestki ilma jäetud. Näiteks sai 98-aastane tööveteran, kes oli vabrikus töötanud 70 aastat, vabrikust 9 senti kuus pensiooni, aga kaks 83-aastast vana töolist, kes olid töötanud 40 ja 60 aastat, ei olnud ka selle mõnesendilise pensiooni vääriliseks arvatud.

Kui palju oli üldse vanu töölisi, kellele vabrik väikest pensiooni maksis, pole läinud korda käesolevas brošüüris välja selgitada. Mõningaist andmeist selgub, et tekstiilitöösturid maksid 1936. aastal väikest toetust 702 töölisel⁹³.

Vaatamata sellele, et vanadele töölistele vabrikutes makstav pension oli äärmiselt väike, mis ei võimaldanud kellelgi inimväärset äraelamist, püüdsid vabrikud sellegi maksimisest vabaneda. Eriti hoogustusid sellised püüdlused majanduskriisi ja fašistliku diktatuuri aastail. Balti Puuvillavabrikus, kus maksti ka mõnedele vanadele töölistele paarikroonilist pensiooni, hakati töölisi vallandama enne pensiooniikka jõudmist. Töölisele teatati, et ta võib 2—3 nädala pärast uuesti tööle asuda. Endist tööstaaži seejuures aga arvesse ei võetud ja tööline kaotas õiguse pensiooni saamiseks⁹⁴.

Veidrana tundub põllumeeste tuusade taotlus hakata vanadele taluperemeestele maksma riiklikku vanaduspensiooni ajal, mil puudus üldine tööliste vanaduspensiooni seadus. Nii näiteks kirjutab 1937. aastal ajaleht «Uus Eesti»: «Üle 65 aasta vanustele peremeestele tuleks anda vanuse pensiooni selleks, et talud kiiremini läheks poegade kätte üle»⁹⁵. Samasuguseid mõtteavaldusi võib leida ka «Põllutöökoja aastaraamatus»⁹⁶ jne.

Kas võis Eesti töörahvas oodata kodanlikult valitsuselt üldist vanaduse ja invaliidsuse vastu kindlustamise seadust? Nagu juba eespool märkisime, anti selleks lubadusi kogu kodanliku diktatuuri perioodi jooksul. Eriti palju hakati sellest rääkima pärast 1934. aasta fašistlikku riigipööret.

⁹³ «Rahva Sõna» nr. 4, 28. I 1938.

⁹⁴ «Edasi» nr. 92, 8. VII 1935.

⁹⁵ «Uus Eesti» nr. 158, 13. VI 1937.

⁹⁶ «Põllutöökoja aastaraamat» VII, 1938/39, Tallinn, 1939, lk. 117.

Arhiivimaterjalidest selgub, et aastail 1936—1938 koostati Sotsiaalministeeriumis tõepoolest kõlava pealkirjaga «Invaliidisuse-, vanaduse- ja perekonnakindlustuse seaduse eelnõu»⁹⁷. See seaduseelnõu aga ei näinud kaugeltki ette tööliste üldist riiklikku kindlustamist, vaid kindlustuskulud oleksid tulnud tasuda töölisel endal. Kindlustusmaksu suurus piiritleti 6% töölise palgast, kusjuures 3% sellest oleks maksnud tööline ja 3% kapitalist.

Seaduseelnõus oli tõstetud ka vanusemäära. Kui 1936. aasta «Pensioniseaduse» järgi maksti pensioni isikuile, kes olid saanud 60-aastaseks, siis uue seaduseelnõu kohaselt oleks tekkinud töölistel vanaduspensioni saamise õigus alles 65-aastaseks saamisel⁹⁸.

Seaduseelnõu kohaselt ei oleks töölised hakanud pensioni saama kohe pärast seaduse vastuvõtmist, vaid alles pärast teatud ooteaja möödumist. Ooteaeg tähendas sisuliselt kindlustusmaksude tasumist ja oli ette nähtud vanaduspensioni saamise puhul 10 ning invaliiduspensioni puhul 5 aastat. Pension koosnes põhipensionist ja lisapensionist, kusjuures ettenähtud pensioninormid olid väga väikesed. Nii oli Sotsiaalministeeriumi poolt koostatud kalkulatsioonides põhipensioniks ette nähtud 7 krooni kuus⁹⁹. Lisapension olenes tasutud kindlustusmaksu suurusest, kuid isegi majandusminister L. Sepp oli sunnitud tunnistama, et keskmine pension võis ulatuda 28 kroonile kuus ainult sel juhul, kui riik oleks teostanud omalt poolt juurdemakseid¹⁰⁰.

Seaduseelnõu küll koostati, kuid valitsus seda üldse ei arutanud. See näitab veelkordselt, et fašistlik valitsus polnud selle viletsagi seaduse vastuvõtmisest huvitatud, vaid tööliklassi killustamise ja «sotsiaalse rahu» saavutamise eesmärgil püüti nooremaid töölisi meelitada lubadustega. Pidevalt antud lubaduste ja nende mittetäitmise tõttu hakkas rahvas Sotsiaalministeeriumi kutsuma «heade lootuste ministeeriumiks»¹⁰¹.

Lubatud vanaduskindlustuse asemel aga suurendati sõja-

⁹⁷ ORRKA, f. 969, nim. 6, s.-ü. 66, 1. 13.

⁹⁸ Sealsamas, s.-ü. 385, 1. 100.

⁹⁹ Sealsamas, s.-ü. 66, 1. 2.

¹⁰⁰ «ERK» (Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi väljaanne) 1939, nr. 3, lk. 146.

¹⁰¹ ORRKA, Riigikogu VI koosseisu fond nr. 84, nim. 1, s.-ü. 1328, l. 244.

ministeeriumi eelarvet ja laiendati politseiaparaadi koosseisu. Kui 1939/40. aastal moodustasid sõjaministeeriumile assigneeritud summad 24,1% eelarve kuludest, siis 1940/41. aastal määrati sõjaministeeriumi kulutusteks juba 29,3% kogu eelarvest¹⁰². 7. mail 1939. a. Tallinnas toimunud töölisvanemate, Tööliskoja valijameeste ja kutseühingute esindajate konverentsil peetud kõnes märkis majandusminister L. Sepp otseselt, et «Hädavajalise relvastusprogrammi teostamise tõttu on tulnud sotsiaalala uuenduskavad edasi lükata»¹⁰³. Ei saanud juttu olla vanaduskindlustuse laiendamisest ajal, mil pensionikrediite kärbiti. Nii otsustati Riiginõukogu III istungjärgul, kus arutati kodanliku riigi 1939/40. aasta tulude ja kulude eelarvet, vähendada pensionisummasid 5000 krooni võrra¹⁰⁴.

Lisakulutusi kodanlikule riigiaparaadile tõi võitlus kommunistide vastu ja pidevalt aktiveeruva töölisklassi «vaos hoidmine». Erilist rõhku hakati sellele pöörama pärast Eesti ja Nõukogude Liidu vahelise vastastikuse abistamise pakti sõlmimist. Nii märkis majanduskomisjoni aruandja A. Oinas Riiginõukogu koosolekul 12. detsembril 1939, et «... suurendatakse tunduvalt politsei koosseisu ja võetakse sinna juurde kogusummas 262 uut ametnikku»¹⁰⁵. Samal ajal manitses kõneleja võtma tarvitusele abinõusid töötavate kihtide olukorra parandamiseks: «Me peame tunnustama seda oksa, millel me kõik ühiselt istume. Peaks olema selge, et Eesti rahvusriiki peavad kandma laialdased töötavad kihid, sest muidu ta ei püsiks.»¹⁰⁶ Tundes hirmu töötavate hulkade järjest kasvava poliitilise aktiivsuse ees, püüdis kodanlus töötavaid hulki demagoogiliste võtetega rahustada. Üheks selliseks võtteks oli «Tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seaduse» kehtestamine 19. detsembril 1939.¹⁰⁷

Seadus koosnes kahest osast: 1) vanade tööliste töölpidamise kohustust sättivad eeskirjad ja 2) vanadustoe-

¹⁰² M. Pesti, Rahvuslik reetmine «rahvusluse» sildi all, Tallinn, 1960, lk. 141 ja 207.

¹⁰³ «ERK» (Tallinna Eesti Rahvuslaste Klubi väljaanne) 1939, nr. 3, lk. 145.

¹⁰⁴ ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 1328, l. 181.

¹⁰⁵ Sealsamas, s.-ü. 1331, l. 464.

¹⁰⁶ Sealsamas, l. 465.

¹⁰⁷ «Riigi Teataja» 1939, nr. 116, art. 896.

tuse maksmist käsitlevad eeskirjad. Seaduse esimese osa kohaselt olid suur- ja kesktööstuslike käitiste valdajad kohustatud pidama tööl teatud kindla arvu¹⁰⁸ 50—65 aasta vanuseid töölisi või maksuma nn. hooldemaksu iga vähem töölpeetava 50—65-aastase töölise pealt, iga kalendripäeva eest 20% ulatuses täiskasvanud meestöölise kohta kindlaksmääratud lihttöölise keskmisest päevapalgast.

Seaduse teine osa käsitles vanadustoetuse küsimusi. Seadusega pandi ettevõtete valdajaile kohustus maksta töölilistele, kes olid töötanud ühes ja samas tööstuslikus või kaubanduslikus käitises vähemalt 20 aastat ja jäänud töövõimetuks, 15 krooni toetusraha kuus või anda talle kuni surmani elatist natuuras. Töövõimetuiks loeti antud seaduse järgi töölised alates 65 eluaastast ja need nooremad töölised, kes olid kaotanud vähemalt 60% oma töövõimest¹⁰⁹.

Vanadustoetuse saamise õigust ei olnud aga kõigil eespool loetletud vanadel töölistel, kes olid 20 aastat ühes vabrikus või kaubanduslikus käitises töötanud ning töövõime kaotanud. Oluline oli ka, et töötaja ei olnud suuteline ise end tööga elatama ning et tal ei olnud muid sissetulekuid suurusega vähemalt 15 krooni kuus.

Kodanlik valitsus lootis töölisklassi revolutsioonilise tõusu olukorras seaduse väljaandmisega piirata vanade tööliste vallandamist, kuna vabrikantide ringkonnad, kes tundsid hirmu, et töölistel õnnestub mõningal määral saavutada edu võitluses sotsiaalseadusandluste vastuvõtmise eest, hakkasid vanu töölisi hulgaliselt vallandama. Vabrikantidel oli siin käes täielik voli. Kui 1939. aasta algul sotsiaalminister Kask pöördus Narva Kreenholmi vabrikuvalitsuse poole ettepanekuga, et vallandatud töölised tööle tagasi võetaks, siis põhjendas vabrikuvalitsus oma keeldumist sellega, et kuna puudub vanade tööliste pensioniseadus, siis ei ole vabrikul nende suhtes mingeid kohustusi ja vanade tööliste eest pidavat hoolitsemata linna hoolekandeosakond¹¹⁰. Kui palju vanu töölisi sotsiaalseaduste vastuvõtmise hirmus 1939. aasta jooksul vallandati, selle kohta

¹⁰⁸ Määrad, millele vastavalt käitises tuli tööl pidada 50—65-aastasi töölisi, määras kindlaks sotsiaalminister kokkuleppel majandusministriga.

¹⁰⁹ «Riigi Teataja» 1940, nr. 12, art. 95.

¹¹⁰ ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 1323, l. 249.

puuduvad kodanlikus statistikas andmed ja ka Riigivolikogus valitsus sellele N. Ruusi poolt esitatud küsimusele ei vastanud¹¹¹. On teada, et vallandati peamiselt just töölisi, kes olid vabrikus töötanud 20—40 aastat (Balti Puuvillavabrikus, Sindi Tekstiilivabrikus jne.)¹¹². Kuid ka nn. tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töötajate kaitse seadus ei hirmutanud tööstureid. Seaduseelnõu Riigivolikogule esitamisele 13. novembril järgnes uus vanade tööliste vallandamine¹¹³. Töösturid püüdsid sel teel neile pandavatest kohustustest kõrvale hiilida. Paragrahvi juurdevõtmine, mille kohaselt seaduse alla kuuluvaks loeti ka need vanad töölised, kes olid vallandatud 15. novembrist alates, mõningal määral seda vallandamisprotsessi pidurdas, kuid seaduse lohisev tekst jättis tööandjatele mitmeid teisigi võimalusi seaduses sätitud kohustuste täitmisest kõrvale hiilimiseks.

Näiteks vastavalt 1937. aastal vastuvõetud põhiseadusele lasus abivajaja eest hoolitsemine kodanlikus Eestis eeskätt perekonna liikmeil. Tuginedes sellele sättele ja «Tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seaduse» 8. §-le (toetuse maksmise kohustus lasus tööandjal ainult juhul, kui töölisel polnud muid sissetulekuid) vabanes peremees vanale töölisele toetuse maksmise kohustusest juhul, kui vanal töölisel oli töövõimeline abikaasa või lapsed. Küsimuse, kas vana töölise enda sissetulekud olid küllaldased, otsustas aga kohalik linna- või vallavalitsus. On selge, et selliste tingimuste juures oli ainult väga üksikutel vanadel töolistel võimalus saada 15-kroonilist toetust kuus, rääkimata sellest, kas vanal inimesel oli võimalik sellega ära elada olukorras, kus Riiginõukogu maa-, töö- ja rahvahealolu komisjoni ja üldkomisjoni ühise koosoleku protokollil andmetel tuli maksta Tallinnas 1939. aastal ühetoalise köögiga korteri (18 m²) eest üüri 25 krooni kuus¹¹⁴.

Vastuvõetud seadus ei kehtinud kaugeltki kõigi tööliste kohta. Seadus puudutas ainult neid käitisi, kus töötas vähemalt 6 töolist, ja 4 töölisega käitistest neid, kus kasutati mehaanilisel jõul töötavaid masinaid. Väiketööstusettevõtteid see seadus üldse ei puudutanud. Samuti olid seadusest

¹¹¹ ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 500, l. 1.

¹¹² Sealsamas, s.-ü. 1328, l. 250 ja «Päevaleht» nr. 239, 4. IX 1939.

¹¹³ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939/1940, lk. 302.

¹¹⁴ ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 1492, l. 255.

välja jäetud ehitustöölised, põllutöölised, metsa- ja kraavitöölised, majateenijad jne. Mingeid kergendusi ei toonud seadus ka neile, kes olid vabastatud töölt enne 15. novembrit 1939, sest nende suhtes seda seadust ei rakendatud.

Töölise arv, kellele seadus toetusraha võimaldas, moodustas mõningail andmeil vanade töölise arvust vähem kui 7%¹¹⁵. Kui palju töölisi aga tegelikult selle seaduse järgi toetusraha sai, selle kohta pole õnnestunud andmeid leida. On aga selge, et kodanlik valitsus viivitas seaduse elluviimisega, ja on väga tõenäoline, et seadus viidi ellu vaid väga piiratud ulatuses. Seadus jõustus juba 22. detsembril 1939, kuid alles 19. aprillil 1940 avaldati määrus, milles nähti ette määrad, kui palju üks või teine käitis oli kohustatud 50—65-aastasi töölisi tööl pidama¹¹⁶.

Kokkuvõttes «Tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seadus» oma väikese ulatuse ja väikeste toetusnormide tõttu ei rahuldanud töötavaid hulki. Vastuvõetud seadus oli vaid maskiks, mille taha pugedes lootis kodanlus kõrvale juhtida töölise võitlust üldise vanadus- ja invaliidsuskindlustuse nõudmise eest.

III. EESTI TÖÖTAVA RAHVA VÕITLUSEST RIIKLIKE PENSIONIDE SISSESEADMISE EEST

V. I. Lenin ütles juba 1912. aastal: «See osa palgatöölise poolt toodetavatest rikkustest, mille ta saab palga näol, on niivõrd väike, et sellest jätkub vaevalt tema kõige tungivamate elutarvete rahuldamiseks; proletarlane on seega ilma jäetud igasugusest võimalusest teha oma palgast säästusid töövõime kaotamise juhuks vigastuse, haiguse, vanaduse, invaliidsuse tagajärjel, samuti ka tööpuuduse juhuks, mis on lahutamatu seotud kapitalistliku tootmisviisiga. Sellepärast on töölise kindlustamine kõigil nimetatud juhtudel reformiks, mida käskivalt dikteerib kogu kapitalistlik arenemiskäik.»¹¹⁷ V. I. Lenin rääkis ka seda, et tõeliselt proletariaadi huvidele vastava kindlustusreformi teostamise vajalikuks tingimuseks on kodanluse lõplik kukutamine.

¹¹⁵ Riigivolikogu stenograafilised aruanded, 1939/1940, lk. 307.

¹¹⁶ «Riigi Teataja» 1940, nr. 33, art. 261.

¹¹⁷ V. I. L e n i n, Teosed, 17. kd., lk. 423—424.

Vaatamata EKP rasketele illegaalse töö tingimustele ja tööliikumise tegelaste julmale tagakiusamisele, jätkas Eesti töötav rahvas oma juhi — Eestimaa Kommunistliku Partei juhtimisel kogu kodanliku diktatuuri perioodil võitlust nõukogude võimu taaskehtestamise eest ja oma majandusliku olukorra parandamise eest. Üheks oluliseks nõudmiseks selles võitluses oli ka üldise riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmine.

1920. aasta novembris toimus Tallinnas illegaalselt EKP I kongress, mis asus kõigis oma otsustes kindlale seisukohale, et partei peaülesandeks on nõukogude võimu taaskehtestamine Eestis. Kongressil võeti vastu partei põhikiri ja töötati välja partei taktika ja programmilised põhilausead. Programmilistes põhilauseades on eraldi osa pühendatud ülesannetele ühiskondliku kindlustamise alal, kus märgiti, et alles pärast kapitalistliku korra kukutamist avaneb proletariaadil võimalus teostada täiel määral oma nõudmisi vanaduse ja invaliidisuse vastu kindlustamise ja töökaitse alal¹¹⁸.

1921. aasta oktoobris toimunud EKP II kongressil oli suur tähtsus töörahva ühisrindede loomiseks. Vastavalt kongressi otsustele oli partei peamiseks eesmärgiks võidelda töötavate hulkade igapäevaste nõudmiste elluviimise eest, võidelda tööliste vanaduse, töövõimetuse, tööpuuduse ja haiguste vastu kindlustamise sisseseadmisega eest¹¹⁹.

20. jaanuaril 1922 ilmunud ajalehe «Tallinna Tööline» proovinumber avaldaski «Üleskutse kogu Eesti töörahvale ühise väerinna loomiseks» koos 12 nõudmisega. Sotsiaalkindlustuse küsimustele oli pühendatud nõudmiste 2. punkt. Selles märgiti: «Kõik töölised riikliselt ära kinnitada töötaoleku, vanaduse, tööjõuetuse, vigastuste, haiguste vastu, naistöölised — emakssaamise korraks.»¹²⁰

Avaldatud nõudmised vastasid töörahva eluliste huvidele ja üle kogu maa ühinesid töölisorganisatsioonid Töörahva Ühise Väerinde platvormiga.

Tööliste riikliku kindlustuse kiiret teostamist nõuti ka töölisorganisatsioonide mõju all olevate haigekassade koosolekutel. 7. ja 8. aprillil 1923 Tallinnas toimunud esimesel üle-eestimaalisel haigekassade konverentsil

¹¹⁸ ORRKA, f. 949, nim. 2, s.-ü. 10, 1. 3.

¹¹⁹ «Edasi» nr. 224, 4. XI 1921.

¹²⁰ «Tallinna Tööline» proovinumber, jaanuar 1922.

võeti P. Keerdo ettepanekul sotsiaalkindlustuse küsimustes vastu resolutsioon, kus peale teiste nõudmiste olid kesksel kohal ka tööliste vanaduse, töövõimetuse ja töötaoleku korral riikliku kindlustamise küsimused¹²¹.

Väljaspool kinnitatud päevakorda arutati sotsiaalkindlustuse ja töökaitse küsimusi ka 25.—27. juulini 1924. a. toimunud Eestimaa Haigekassade Liidu I kongressil.

Ettekandega nimetatud küsimuses esines Rudolf Veimer. Vastuvõetud resolutsioonis märgiti, et Eesti töörahval ei ole kodanluse võimutsemise tingimustes lähemal ajal loota, et seadusandlikul teel lahendataks 8-tunnilise tööpäeva küsimus, palga alammäära ja elatusmiinimumi tõstmine ning et riiklikult kindlustataks töölistes vanaduse, töövõimetuse ja tööpuuduse korral. Kongress seadis haigekassade ja teiste töölisorganisatsioonide ette ülesande ühiselt võidelda nende nõudmiste läbiviimise eest¹²².

Kui 1924. aastal riigi- ja omavalitsusametnike pensioniseaduse vastuvõtmisel jäeti töölistes seadusest välja, tekitas see riigiettevõtetes töötavate tööliste hulgas suurt pahameelt. Toimunud protestikoosolekutel võeti vastu terve rida resolutsioone, kus nõuti valitsuselt vanadele töölistele riiklike pensionide maksmist. Nii nõuti 9. veebruaril 1925 toimunud Valga raudteetehaste ja -depoo tööliste üldkoosolekul vastuvõetud resolutsioonis pensioniseaduse laiendamist kõigile töölistele, tööpuuduse vastu kinnitamist ja kahepäevase palgalise pühkeaja sisseseadmist¹²³.

Vanade tööliste kindlustamist pensioniga nõuti ka raudteetehaste tööliste koosolekutel Tallinnas ja Pärnus¹²⁴. Vastuvõetud resolutsioonid saadeti Töö- ja hoolekandeministriteeriumile.

Riigiettevõtetes ja asutustes töötavate tööliste pensioniseaduse vastuvõtmisele avaldas kahtlemata mõju ka 1924. aasta 1. detsembri ülestõus. Valitsus nägi, et ainuüksi «piitsapoliitikaga» pole võimalik tööliklassi vaos hoida, vaid et mõningal määral tuleb teostada ka «präänikupoliitikat». Ja neid järeleandmisi otsustati teostada tööliklassi väga väikese osa — mõnede riigiettevõtetes ja

¹²¹ ORRKA, f. 2000, nim. 1, s.-ü. 1480, l. 111.

¹²² Sealsamas, s.-ü. 1506, l. 18.

¹²³ Sealsamas, s.-ü. 1070, l. 108.

¹²⁴ Sealsamas, l. 38 ja 109.

asutustes töötavate tööliste suhtes. Nendest töölistest taheti omakorda luua töölisaristokraatiat.

Pärast 1. detsembri relvastatud ülestõusu mahasurumist tuli Eesti töörahval ja Eestimaa Kommunistlikul Parteil jätkata oma võitlust palju raskemates tingimustes kui kunagi varem. Kapitalismi ajutise, ebakindla stabilisatsiooni aastad olid üldiselt Eestimaa Kommunistlikule Parteile jõudude kogumise aastateks. Kuid hoolimata kodanluse poolt töölisliikumise tegelaste suhtes rakendatud terrorist suutis Eesti tööliklass EKP juhtimisel oma ridu koondada. 1928. aastast alates võib aga juba märgata Eesti töölisliikumise aktiveerumist¹²⁵. Mõningal määral avaldus see ka juba varem. Nii toimus Tallinnas 3-aastase vaheaja järel 1927. aastal töötajate 1. mai demonstratsioon. Kaudselt avaldasid need sündmused mõju ka tsaarriaegsete õpetajate ja kultuuritegelaste pensioniseaduste vastuvõtmisele.

Suurt tähelepanu pööras EKP ka ametiühingu kaadri kasvatamisele, sotside poliitika paljastamisele sotside mõju alla sattunud tööliste hulgas.

Kuigi sotsid tegid demagoogiliselt suurt lärmi tööliste pensionilise kindlustamise ümber, siis valitsusse pääsedes ei asunud nad kaugeltki töölistele antud lubaduste elluviimisele. Näiteks 1928. aasta detsembrist kuni 1929. aasta juulini oli Eestis haridus- ja sotsiaalministriks üks sotside aktiivsemaid liidreid — Leopold Johanson. Sel ajavaheajal ei võetud vastu ühtki tööliste pensionidega kindlustamise seadust, vaid, vastupidi, kõrgendati hoopis ohvitseride ja riigiametnike pensione 25% võrra¹²⁶.

Seda fakti kasutas EKP ära sotside paljastamiseks. Töölised nägid, et sotsid võitlevad nende eest ainult sõnades.

Sotside provokaatorlikku tegevust paljastades kirjutas EKP häälkandja «Kommunist» 1931. aasta märtsis: «Nende (sotside — S. A.) ülesanne on revolutsioneeruvat töölisteklassi ja rahulolematuid töörahva hulki tõeliselt revolutsiooni võitluse teelt kõrvale juhtida, neid «pahempoolsete» sõnakõlksudega sotside mõju all hoida ning nende võitlust kodanlusele maha sahkerdada»¹²⁷.

¹²⁵ А. Либман, Революционная борьба эстонских трудящихся 1920—1929 гг. «Под знаменем октября», Москва, 1959, lk. 142.

¹²⁶ «Riigi Teataja» 1929, nr. 32, art. 234 ja 235.

¹²⁷ «Kommunist» 1931, nr. 1.

Seoses töölisliikumise üldise aktiviseerumisega hoogustus ka võitlus riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmise eest. Kutsudes töörahvast võitlusele fašismiohu vastu, nõudis Eestimaa Kommunistliku Partei ja Eestimaa Kommunistliku Noorsoo Ühisuse Tallinna Komitee häälekandja «Kiir» (rotaatoril paljundatud) ühtlasi tööliste riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmist¹²⁸. Kommunistlik partei selgitas töörahvale, et fašismi võit tähendaks uusi kannatusi ning töörahva viimastegi poliitiliste õiguste likvideerimist.

Ka 1932. aastal avaldatud manifestis pöördus EKP Eesti töörahva poole üleskutsega nõuda kodanluselt kõikide linna ja maa tööliste kindlustamist tööpuuduse, haiguse, vanaduse ja õnnetusjuhtumiste vastu riigi ja ettevõtjate kulu¹²⁹.

EKP selgitas Eesti töörahvale, et ajal, kui Eestis majanduskriisi aastail algas otsene pealetung pensionäridele pensionisummade kärpimise näol, suurenesid Nõukogude Liidus iga aastaga sotsiaalkindlustusele assigneeritud summad. Nii kirjutas «Kommunisti» lendleht, et Nõukogude Liidus on sotsiaalkindlustuse peale minevad summad 1933. aastal 1928. aastaga võrreldes kasvanud 292 protsenti¹³⁰.

Nõukogude Liidu edusammud omakorda innustasid Eesti tööliklassi aktiivsemale võitlusele riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmise eest.

Et Eestimaa Kommunistlikul Parteil puudusid avaliku väljaastumise võimalused, siis tegi EKP suurt tööd peale ametiühingute ka haigekassade ja töölisvanemate hulgas, kes omakorda olid enamuses tihedais sidemeis tööliismas-sidega. Kuid kodanlikus Eestis leidis ka selliseid töölisvanemaid, kes nägid oma peamist ülesannet tööliste huvide mahasahkerdamises peremeestele. Kuna tööliselid astusid otsustavalt välja nende valimise vastu, vähenes kodanliku diktatuuri lõpuaastail selliste töölisvanemate arv miinimumile.

EKP mõju töölisorganisatsioonides kasvas päev-päevalt. Seda on sunnitud tunnistama ka poliitilise politsei agent oma ettekandes 13. maist 1935 poliitilise politsei komissarile. Ettekandes märgitakse: «On viimasel ajal

¹²⁸ «Kiir» nr. 11, 15. X 1930.

¹²⁹ EKP Keskkomitee lendleht nr. 357, märts 1932.

¹³⁰ «Kommunisti» lendleht nr. 61, veebruar 1933.

olnud tähele panna, et kommunistlik vaim levib ja kasvab töölisorganisatsioonide juhtkonnas. Senised parempoolsed sotsialistlike vaadetega juhid on sunnitud pea igas ametiühingus oma kohad andma kas kommunistidele või äärmiselt pahempoolsetele sotsialistidele...»¹³¹

Kujunenud olukorras oli Eestimaa Kommunistliku Partei võimalik süvendada oma võitlust töölisklassi ühisrindede ja fašismivastase rahvarinde loomise eest¹³². Ühisrindede lepingule EKP ja Marksistliku Tööraha Ühenduse (MTÜ) vahel kirjutati alla juulis 1935¹³³. Ühisrindede lepingus määrati kindlaks platvorm ühise võitluse pidamiseks töötajate otseste eluliste huvide eest, demokraatlike vabaduste ja rahu eest, ühine tegevus ametiühinguis jne. Ühisrindede lepingus oli oluliseks punktiks ka võitlus sotsiaalkindlustuse sisseseadmise eest.

Tribüünina võitluses riikliku pensionilise kindlustamise eest kasutati nii Eestimaa Töölisühingute Keskliidu, töölisvanemate, haigekassade konverentse, kui ka käitiste ja vabrikute tööliste üldkoosolekuid jne.

Eestimaa Töölisühingute V kongress toimus 12. mail 1935. Kongressi eel ilmus 1935. aasta aprillis Eestimaa Kommunistliku Partei Keskkomitee erilendleht, kus EKP Keskkomitee seadis kongressi ette ülesande töötada välja töölisklassi konkreetsete nõudmiste võitlusprogramm, sealhulgas võitlus sotsiaalkindlustuse eest¹³⁴. Juhindudes EKP Keskkomitee poolt püstitatud ülesandest, märgitigi kongressi resolutsioonis sotsiaalkindlustuse küsimuste kohta järgmist: «Silmas pidades töötavate hulkade ainelist ja tervishoidlikku olukorda, kongress tunnistas sotsiaalkindlustuse laiendamise, eriti vanaduse, invaliidisuse ja järelejäänute kindlustuse elluviimise Eestis edasilükkamata ülesandeks.»¹³⁵

Resolutsioonid, milles nõuti sundusliku riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmist tööstustöölisele, majateenijatele jne., võeti vastu ka töölisvanemate 4. üleriiklikul

¹³¹ ORRKA, f. 949, nim. 1, s.-ü. 33, l. 55.

¹³² Vt. Eesti NSV ajalugu (kõige vanemast ajast tänapäevani), teine trükk. Tallinn, 1957, lk. 489, 491.

¹³³ М. Пестя, Победа Советской власти в Эстонии. «Под знаменем Октября», Москва, 1959, lk. 162.

¹³⁴ A. Raadik, Eesti ametiühingud kodanlik-fašistliku diktatuuri ajal, «Rahva Hääl» nr. 116, 19. V 1956.

¹³⁵ ORRKA, Eestimaa Töölisühingute Keskliidu fond nr. 994, nim. 1, s.-ü. 20, l. 21.

konverentsil (9. veebruaril 1936. a.)¹³⁶, töölisvanemate ja tööliskoja valijameeste 5. üleriiklikul konverentsil (28. mail 1937. a.)¹³⁷, 6. üleriiklikul töölisvanemate tööliskoja valijameeste ja kutseühingute esindajate konverentsil (15. mail 1938. a.)¹³⁸ jne.

Pärast seda, kui 1938. aastal vabanes vanglaist terve rida silmapaistvaid EKP töötajaid (J. Lauristin, P. Keerdo, H. Allik, A. Veimer jt.), tugevnes EKP organisatsiooniliselt ning elavnes töölisliikumine.

Uue revolutsioonilise tõusu tingimustes aastail 1938—1939 intensiivistus ka võitlus sotsiaalseaduste vastuvõtmise eest.

Vanaduse ja invaliidsuse vastu kindlustamise kiiret teostamist nõudsid töötajad mitmesugustelt elualadelt. Nii märgiti Narva Äriteenijate Ühingu 19. veebruari 1939. a. üldkoosoleku resolutsioonis, et «... äriteenija palgaolud ei võimalda koguda reserve vanusepäevil enda elatamiseks, samuti ei piisa sellest korralikuks ja pikemaajaliseks raviks juhul, kui äriteenijat peaks tabama haigus. See pärast on hädavajalik ja kiire äriteenijate haiguse, vanaduse ja töövõimetuse vastu kindlustamise seaduse kehtimapanek»¹³⁹.

Analoogilised resolutsioonid võeti 1939. aasta märtsis vastu Ellamaa turbatööstuse tööliste üldkoosolekul¹⁴⁰, a/s. «Ilmarise» tööliste koosolekul¹⁴¹, Eestimaa Rätsepatöölise Liidu 4. korralisel kongressil¹⁴² jne.

Eriti aktiviseerus eesti töölisklassi võitlus pärast vastastikuse abistamise pakti sõlmimist Eesti ja Nõukogude Liidu vahel 28. septembril 1939, kusjuures majanduslike nõudmiste (sealhulgas sotsiaalseadused) kõrval esitati hulgaliselt ka poliitilisi nõudmisi. Eesti töölisklassi nõudmised muutusid valitsevale kodanlusele niivõrd ohtlikuks, et keelati nende trükis avaldamine. Veel enam, poliitiline politsei isegi konfiskeeris Tallinna töölisvanemate, tööliskoja valijameeste ja kutseühingute esindajate 9. oktoobri

¹³⁶ ORRKA, f. 969, nim. 4, s.-ü. 158, l. 283.

¹³⁷ Sealsamas, f. 949, nim. 1, s.-ü. 117, l. 9.

¹³⁸ Sealsamas, f. 969, nim. 6, s.-ü. 77, l. 5.

¹³⁹ ORRKA, Äri- ja Kontoriametnikkude Kutseühingute Liidu fond nr. 1989, nim. 1, s.-ü. 17, l. 16.

¹⁴⁰ «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 4, lk. 110.

¹⁴¹ «Päevaleht» nr. 78, 19. III 1939.

¹⁴² ORRKA, Eestimaa Rätsepatöölise Liidu fond nr. 1974, nim. 1, s.-ü. 6, l. 5.

1939. a. ülelinnalise koosoleku materjalid. Nimetatud koosolekul vastuvõetud resolutsioonis nõuti ka tööliste vanaduse ja invaliidsuse vastu kindlustamist ja teiste valitsuse poolt ammuantud lubaduste täitmist¹⁴³. Poliitilise politsei poolt konfiskeeriti ka oktoobris 1939 kodanliku Eesti peaministrile aadresseeritud märgukiri, milles nõuti:

- 1) põhiseaduses deklareeritud ühinemis-, sõna-, trükivabaduse kasutamise kitsendamise lõpetamist;
- 2) et ei takistataks mingil teel töötavate rahvakihtide võitlust oma palgaolude ja majandusliku olukorra parandamise eest;
- 3) otsustavate abinõude tarvituselevõtmist tööpuuduse vähendamiseks, piiripanemist hindade tõusule ja spekulatsioonile;
- 4) korteriüüride alandamist;
- 5) haiguskindlustuse laiendamist ja kindlustatute omavalitsuse allesjätmist;
- 6) üldise vanadus- ja invaliidsuskindlustuse teostamist¹⁴⁴.

Kodanlus, selle asemel et rahuldada märgukirjas esitatud töötava rahva pakilised nõudmised, võttis tarvitusele ranged abinõud märgukirjale allkirjade kogujate suhtes. Politseidirektori otsusega nr. 759, 4. novembrist 1939 otsustati Tallinnast välja saata Eesti Tekstiilitöölise Ühingu asjaajaja Paul Uusmann ja töölisvanemad Magnus Mälk ja Evald Hiimets, kes kogusid allkirju nimetatud märgukirjale. Väljasaatmise otsuses märgitakse, et «... Magnus Mälk'i, Evald Hiimetsa ja Paul Uusmann'i selline tegevus on ohtlik avalikule julgeolekule ja korrale ning võib rikkuda riigikaitse huvisid...»¹⁴⁵

See näitab, et samal ajal, kui tehti suuri sõnu sotsiaalseaduste laiendamisest, võeti tarvitusele karmid abinõud isikute suhtes, kes neid nõudmisi töölistele tutvustasid. Seadusetähe järgi oli töölisvanemate ülesandeks «... esinemine töölistekonna huvide kaitsjana»¹⁴⁶, kuid tegelikkuses ähvardas neid sel juhul alalisest elukohast väljasaatmine, kusjuures otsuses määrati kindlaks ka maakond, kus oli lubatud väljasaadetul elada.

¹⁴³ «Tööliskoja Teataja» 1939, nr. 10, lk. 264.

¹⁴⁴ ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 33.

¹⁴⁵ Sealsamas, l. 32.

¹⁴⁶ «Riigi Teataja» 1931, nr. 61, art. 488.

Ei õnnestunud ka kodanliku valitsuse katse petta Eesti töörahvast 19. detsembri 1939. a. «Tööstuslike ja kaubanduslike käitiste vanade töövõtjate kaitse seaduse» vastuvõtmisega¹⁴⁷. Töölised väljendasid avalikult oma paha-meelt puuduliku seaduse üle ning esitasid omapoolseid nõudmisi. Nii näiteks toimus 11. veebruaril 1940 Sindi Tekstiilivabriku tööliste koosolek, kus vastuvõetud resoltsioonis nõuti: 1) et käitis maksaks vanadele töölistele, kes on vallandatud enne 15. novembrit 1939, pensioni ühesugustel alustel teiste pensionäridega; 2) et viivitamata pandaks maksuma vanaduse ja invaliidsuse vastu kindlustus¹⁴⁸.

1940. aasta esimese 5 kuu jooksul toimus rida suuremaid koosolekuid, kus peale muude küsimuste lahendamise nõuti ka tööliste invaliidsuse ja vanaduse vastu kindlustamise seaduse kiiret vastuvõtmist. Selliste koosolekute hulka võiks arvata 7. jaanuaril toimunud a/s. Eesti Kiviõli tööliste üldkoosolekut 387 töölise osavõtul¹⁴⁹; 14. jaanuaril toimunud a/s. A. M. Lutheri tööliste üldkoosolekut¹⁵⁰ ja 19. mail toimunud 8. üleriiklikku töölisvanemate, tööliskoja valijameeste ja kutseühingute esindajate konverentsi¹⁵¹.

Samasugused koosolekud, kus nõuti sotsiaalseaduste kiiret elluviimist, toimusid paljudes vabrikutes ja käitistes. Kodanlikule valitsusele saadetavate märgukirjade arv suurenes tunduvalt.

Tööraha esindajate suhtes rakendatud surveabinõude ja kitsenduste tõttu oli tööliskoosolekute korraldamine äärmiselt piiratud. Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma liikme N. Ruusi poolt kogutud andmetel keelas politsei ainuüksi ajavahemikul 17. märtsist kuni 1. maini 1940 kaheksateistkümnel koosolekul Riigivolikogu liikmete, Töötava Rahva Ühtlusrühma esindajate N. Ruusi, K. Jalaka, V. Jaanuse, A. Jõeääre jt. esinemised¹⁵². Sama aasta 21. aprillil keelati politsei poolt Tartu Puutööliste Ametiühingu koosolekul Riigivolikogu liikme K. Jalaka kõne sotsiaalseaduste kohta¹⁵³.

¹⁴⁷ Vt. käesolev brošüür, lk. 33–36.

¹⁴⁸ «Tööliskoja Teataja» 1940, nr. 2, lk. 48.

¹⁴⁹ ORRKA, f. 2113, nim. 1, s.-ü. 424, l. 127.

¹⁵⁰ Sealsamas, f. 969, nim. 1, s.-ü. 594, l. 107.

¹⁵¹ «Päevaleht» nr. 132, 20. V 1940.

¹⁵² ORRKA, f. 1989, nim. 1, s.-ü. 20, l. 19.

¹⁵³ Sealsamas, l. 20.

Vaatamata sellele, et politsei keelas Riigivolikogu Töötava Rahva Ühtlusrühma liikmete esinemised tööliste koosolekutel, kasutasid rühma liikmed aktiivselt oma saadikuõigusi ja Riigivolikogu tribüüni kodanluse rahvavastase sotsiaalpoliitika paljastamiseks. Suurt meelepaha valmistasid kodanlikule valitsusele rühma liikmete N. Ruusi, V. Jaanuse jt. poolt esitatud arupärimised sotsiaalseaduste vastuvõtmise asjus¹⁵⁴. Neile arupärimistele vastati tavaliselt küll väga lakooniliselt «kehtivate seaduste alusel» või «küsimust käiku ei anta», kuid see kinnitas veelkordselt, et eesti töörahval polnud fašistlikult valitsuselt oodata ei riiklikku vanadus-, invaliidsus- ega haiguskindlustust.

Kuigi kodanlus püüdis sündmuste käiku surveabinõude ja demagoogiliste võtetega peatada, kasvas töötavate hulkade rahulolematuse valitseva korra vastu iga päevaga suuremaks ning hakkas üle kasvama üldiseks revolutsiooniliseks tõusuks.

Partei võitlustaktika väljatöötamiseks kujunenud olukorras toimus 1940. aasta aprillis Tallinnas EKP põrandalune konverents. Konverentsi kokkutuleku ajaks ilmus EKP häälekandja «Kommunist»¹⁵⁵. Oma läkituses «Kogu Eesti rahvale» selgitas EKP kujunenud olukorda, kutsus töörahvast üles Pätsi diktatuuri kukutamisele ning tõelise rahvavalitsuse moodustamisele. Partei näitas rahvale, et need vähesed sendikesed, mis fašistlik valitsus tööliklassile viletsate sotsiaalseaduste näol jagab, on ainult manöövriks, mille katte all toimub tööliklassi ja kogu töötavate kihtide halastamatu paljaksriisumine elukalliduse tõusu, tööpuuduse suurenemise, tööliste palgavõitluse piiramise jne. tagajärjel. Kutsudes töötajaid üles võitlema tööpuuduse vastu ning riigi ja ettevõtete kulul sotsiaalkindlustuse teostamise eest, näitas partei ühtlasi, et tööliste tõeline kindlustamine tööpuuduse, haiguse, vanaduse, õnnetuste ja invaliidsuse vastu saab toimuda alles pärast suurkodanluse majandusliku ülevõimu murdmist, s. o. pärast fašistliku valitsuse kukutamist.

*

¹⁵⁴ Vt. ORRKA, f. 84, nim. 1, s.-ü. 436, 1. 1 ja 4; s.-ü. 500, 1. 1 ja 2; s.-ü. 538, 1. 1 ja 2; «Päevaleht» nr. 24, 26. I 1940 ja nr. 58, 1. III 1940.

¹⁵⁵ «Kommunist» 1940, nr. 1.

Pärast nõukogude võimu taaskehtestamist Eestis 1940. aastal avanesid ka eesti rahvale kõik tingimused muretuiks vanaduspäevadeks.

Eesti NSV konstitutsiooni § 91 kohaselt on Eesti NSV kodanikel õigus ainelisele kindlustusele nii vanaduses kui ka haiguse ja töövõime kaotamise korral. See konstitutsiooni paragrahv on nii Eesti NSV-s kui ka kogu Nõukogude Liidus ellu viidud laialdase riikliku sotsiaalkindlustuse sisseseadmise teel. Nõukogude Eestis kehtib riiklik kindlustus haiguse, tööõnnetuste, invaliidsuse ja vanaduse puhul kõigi tööliste ja teenistujate kohta. Kindlustamine toimub täielikult riigi kulul.

Koos sotsialistliku rahvamajanduse arengu edusammudega suurenevad aasta-aastalt ka riigi assigneeringud riiklikeks pensionideks, suureneb riigilt pensioni saavate tööveteranide arv.

Eredaks näiteks üha suurenevast tähelepanust, mida Nõukogude Liidus osutatakse kodanike heaolule, on NSV Liidu Ülemnõukogu poolt 14. juulil 1956 vastuvõetud «Riiklike pensionide seadus»¹⁵⁶.

Seadus jõustus 1. oktoobril 1956. Uue seaduse vastuvõtmisega suurenes tunduvalt töötajate arv, kellel on õigus pensionile vanaduse, invaliidsuse ja toitja kaotuse puhul. Kehtestati ka senisest palju kõrgemad pensionimäärad.

Nii näiteks õigus vanaduspensionile on kõigil töölistel ja teenistujatel: naistel 55-aastaseks saamisel ja vähemalt 20-aastase tööstaažiga, meestel 60-aastaseks saamisel ja vähemalt 25-aastase tööstaažiga.

Terve rea tööliste ja teenistujate suhtes on vanaduspensionide saamiseks kehtestatud soodustatud tingimused:

1) töölistel ja teenistujatel allmaatöödel, tervist kahjustavatel töödel või kuumades tsehhides töötamisel on õigus saada pensioni naistel 45-aastaseks saamisel ja vähemalt 15-aastase tööstaažiga ning meestel 50-aastaseks saamisel ja vähemalt 20-aastase tööstaažiga;

2) töölistel ja teenistujatel teistel raskete töötingimustega töödel: naistel — 50-aastaseks saamisel ja vähemalt 20-aastase tööstaažiga ning meestel — 55-aastaseks saamisel ja vähemalt 25-aastase tööstaažiga.

Töölisel või teenistujal on õigus saada soodustatud tingimustel vanaduspensionide, kui vähemalt pool temale selle

¹⁵⁶ Riiklike pensionide seadus, Tallinn, 1956.

pensiooni määramiseks vajalikust tööstaažist langeb töödele, mis annavad õiguse saada pensiooni soodustatud tingimustel (olenemata viimasest töökohast).

Vanaduspensiooni ülemmääraks on 120 rubla ja alam määraks 30 rubla kuus (uues rahas).

Pideva tööstaaži eest üle 15 aasta või üldise tööstaaži eest saavad naised, kes on töötanud vähemalt 30 aastat ja mehed, kes on töötanud vähemalt 35 aastat, — pensioonilisandit 10 protsenti pensionist.

Lisaks sellele kehtivad soodustused vanaduspensiooni määramisel ka paljulasteliste emade kohta. Naistel, kes on sünnitanud vähemalt viis last ja kasvatanud need kaheksa aasta vanuseni, on õigus vanaduspensionile 50-aastaseks saamisel ja vähemalt 15-aastase tööstaažiga.

Vanaduspensiooni makstakse ka osalise tööstaaži puhul. Kui tööline või teenistuja on töötades jõudnud pensiooni saamiseks vajaliku vanuseni, kuid tal puudub täispensiooni määramiseks nõutav tööstaaž, ta on aga töötanud vähemalt 5 aastat, sealhulgas vähemalt 3 aastat vahetult enne pensionitaotlust, määratakse pension proportsionaalselt olemasolevale staažile, kuid mitte vähem kui neljandik täispensionist.

«Riiklike pensionide seaduse» kehtestamise tulemusena on Eesti NSV-s pensionäride arv tunduvalt kasvanud. Pensionäride arvu suurenemise kohta annab ülevaate alljärgnev tabel¹⁵⁷:

Aasta, seisuga 1. jaanuar	Pensionäride arv
1956	65 697
1957	77 709
1958	91 459
1959	98 719
1960	108 939

Nagu tabelist näeme, on nelja aasta jooksul kasvanud pensionäride arv 43 242 inimese võrra ehk ligemalt 1,7-kordseks. Kui aga võrrelda pensionäride arvu kasvu 1940. aasta 1. märtsi ja 1960. aasta 1. jaanuari seisuga, siis on see kasvanud peaaegu 7,5-kordseks.

Samal ajal on suurenenud ka pensionideks makstud

¹⁵⁷ ENSV Sotsiaalkindlustuse Ministeeriumi arhiividokumendid, toimik nr. 7-42, 1956.—1960. a. statistilised koondaruanded.

summad. Kui 1955. aastal maksti pensionideks 86 miljonit rubla, siis 1959. aastal maksti juba 322 miljonit rubla. Seega on pensionideks makstud summad kasvanud nelja aasta jooksul 236 miljoni rubla võrra ehk 3,7-kordseks.

Sotsiaalkindlustuse Ministeeriumis teostatud pensionitoimikute läbivaatamise tulemusena 1956. aastal märgiti näiteks vanaduspensioni saavate isikute pensionisumma tõusuks 230,1 protsenti¹⁵⁸.

Elanikkonnale makstavate pensionide suurus on lahutamatu seotud sotsialistliku majanduse arengutasemega. Kui meie rahvamajanduse edusammud võimaldasid juba 1956. aastal kehtestada uue riiklike pensionide seaduse, siis rahvamajanduse areng käesoleva seitseaastaku jooksul võimaldab veelgi tõsta kehtivaid pensionimäärasid.

NSV Liidu rahvamajanduse arendamise kontrollarvudes aastaiks 1959—1965 ongi ette nähtud pensionilise kindlustamise edasine parandamine. Kontrollarvude kohaselt tõstetakse 1963. aastaks palgamiinum 40—45 rublale kuus. Seoses sellega kavatakse 1963. aastal tõsta vanaduspensioni alammäära linnas praeguselt 30 rublalt 40 rublale kuus ning alaliselt maa-asulates elavate ja põllumajandusega seotud pensionäride pensioni alammäär 25,5 rublalt 34 rublale kuus.

Pärast seda, kui aastail 1963—1965 tõstetakse palgamiinum 50—60 rublale kuus, tõstetakse 1966. aastal ka vanaduspensioni alammäära linnades umbes 45—50 rublale kuus. Vastavalt sellele suureneb ka pensioni alammäär maarajoonides.

Töötajate materiaalse olukorra parandamiseks tarvituks võetud abinõud näitavad kujukalt Kommunistliku Partei ja Nõukogude valitsuse suurt hoolitsust inimese eest.

¹⁵⁸ ENSV Sotsiaalkindlustuse Ministeeriumi arhiividokumendid, toimik nr. 742, Sotsiaalkindlustuse statistika ja sotsiaalkindlustusalased koondaruanded 1956. a. ja 1959. a.

Hind 8 kop.

A-23587

TÜ RAAMATUKOGU

1 0300 00236265 7